

ส่วนที่ 3 การศึกษาสถานการณ์จริงในพื้นที่ทั้งในพื้นที่เขตเมืองและพื้นที่เขตชนบท

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม รวมทั้งการสังเคราะห์ประเด็นสถานการณ์ปัญหาของสังคมไทยจากผู้รู้ประกอบกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเด็นที่เป็นปัญหารุนแรงในปัจจุบันและจำเป็นต้องพิจารณาในลำดับต้นคือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความยากจน และปัญหาในเรื่องทรัพยากรในการประกอบอาชีพรวมทั้งการดำรงชีพ

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่มีความรุนแรงดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมหรือสภาพในระดับมหภาค ดังนั้นเพื่อเป็นการฉายภาพ หรือสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดของปัญหาที่เป็นอยู่จริงในเชิงลึกยิ่งขึ้น จึงต้องอาศัยข้อมูลในระดับจุลภาคมาประกอบการวิเคราะห์ โดยการศึกษากรณีพื้นที่ตัวอย่างในระดับชุมชน ทั้งในพื้นที่เขตเมืองและพื้นที่ชนบทจากทั้งสี่ภูมิภาคของประเทศที่มีสภาพประสบกับประเด็นปัญหาดังกล่าว แต่ทั้งนี้การศึกษากรณีพื้นที่ตัวอย่างนี้ไม่ได้มุ่งหวังให้เป็นตัวแทนของสภาพปัญหา แต่เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพื่อความเข้าใจสถานการณ์โดยละเอียดในด้านมุมต่าง ๆ ยิ่งขึ้น และสภาพเหล่านี้จะนำไปใช้เป็นเงื่อนไขในการพิจารณาพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมต่อไป

จากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษากรณีพื้นที่ตัวอย่างด้วยการสังเกตสภาพชุมชน และสนทนากลุ่มพบว่าสภาพประเด็นปัญหาที่มีความรุนแรงในระดับจุลภาค หรือในระดับชุมชน มีลักษณะดังนี้

1. ชุมชนบ้านเกาะลาน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก : ความยากจนและขาดความมั่นคงทางอาชีพ

1.1 บริบทชุมชน

บ้านเกาะลาน หมู่ที่ 3 ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก การตั้งถิ่นฐานของคนในพื้นที่แต่เดิมมีบ้านเรือนอยู่เพียง 6 หลังคาเรือน และมีการอพยพเข้ามา ตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา

สภาพทางกายภาพของบ้านเกาะลานมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบ ลักษณะเป็นแอ่งกระทะ เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำปิง และตามแนวทางหลวงหมายเลข 1 ห่างจากตัวอำเภอบ้านตาก 7 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองตาก 16 กิโลเมตร ภายในพื้นที่มีถนนสามารถใช้งานได้ มีเพียง ฤดูฝนเท่านั้นที่การสัญจรลำบากเนื่องจากน้ำท่วมขัง และพื้นที่เกษตรกรรมมีน้อยเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขา



ภาพแสดงสภาพพื้นที่บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

วิถีชีวิตชุมชน หมู่บ้านเกาะลานมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 124 ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ ห่างกันไม่หนาแน่น มีประชากรรวม 376 คน โดยมีสัดส่วนเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เป็นประชากรเพศหญิงมีจำนวน 215 คน เพศชายมีจำนวน 161 คน

สภาพทางเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างโดยนิยมไปทำงานขายแรงงานในต่างประเทศ รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย และเกษตรกรรม สาเหตุที่ต้องประกอบอาชีพรับจ้างเนื่องจากขาดแคลนที่ดินในการทำเกษตร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและรัฐไม่ได้จัดสรรที่ดินทำกินให้จึงทำให้มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อย อีกทั้งเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อาศัยอยู่เลียบแม่น้ำปิงและเป็นพื้นที่แอ่งกระทะ จึงประสบกับปัญหาน้ำท่วมจากน้ำล้นตลิ่งซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำเกือบทุกปี สร้างความเสียหายกับพื้นที่การเกษตร สำหรับรายได้จากการประกอบอาชีพของคนในชุมชน มีรายได้เฉลี่ย 41,992 บาทต่อคนต่อปี ภาวะหนี้สินของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิต โดยเป็นหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบเฉลี่ย 20,000-50,000 บาทต่อคนต่อปี เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เดินทางไปขายแรงงานยังต่างประเทศจึงมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูง โดยมีอัตราการอพยพย้ายถิ่นไปขายแรงงานยังต่างประเทศร้อยละ 50 ของจำนวนประชากร

สภาพสังคมโดยรวมมีลักษณะเป็นสังคมชนบท คนในชุมชนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ประชาชนในพื้นที่มีความพยายามในการส่งเสริมบุตรหลานให้เรียนถึงระดับอุดมศึกษา สำหรับสภาวะสุขภาพคนในพื้นที่มีสภาพค่อนข้างแข็งแรง ในกลุ่มผู้สูงอายุมีภาวะเจ็บป่วยบ้างตามวัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิตสูง

จากการพิจารณาศักยภาพชุมชน พบว่า ประชาชนในพื้นที่มีความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพภายในชุมชน ได้แก่ กลุ่มจักสาน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มนวดแผนไทย และ



ภาพแสดงการรวมกลุ่มจักสานและกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าของชุมชน

1.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านเกาะลาน พบว่า สภาพปัญหาที่มีความรุนแรงคือปัญหาความยากจน เนื่องจากขาดแคลนที่ดินทำกิน และการขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ กล่าวคือ ที่ดินที่ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีจำกัด ทั้งหมู่บ้านมีพื้นที่เพียง 27 ไร่เท่านั้น ถึงแม้จากการสำรวจพื้นที่จะพบว่ามีพื้นที่หลายแห่งที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เนื่องจากที่ดินดังกล่าวเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์คือส่วนหนึ่งเป็นของกรมป่าไม้ และอีกส่วนหนึ่งเป็นของกรมพัฒนาที่ดิน จึงไม่สามารถเข้าไปทำการเกษตรได้ อีกทั้งในฤดูฝนน้ำก็เข้าท่วมพื้นที่การเกษตรของคนในชุมชนที่มีเพียง 27 ไร่ รวมทั้งคนในชุมชนยังขาดอาชีพที่มั่นคงถาวร ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นไปทำงานขายแรงงานยังต่างจังหวัดและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการเดินทางไปขายแรงงานยังต่างประเทศ มีเกือบทุกหลังคาเรือน ซึ่งการเดินทางไปทำงานที่ต่างประเทศนั้นจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากประมาณ 100,000 บาทต่อคน ทำให้ต้องกู้เงิน ทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางซึ่งมีเกือบทุกหลังคาเรือนประสบกับปัญหานี้สินเฉลี่ยหลังคาเรือนละ 50,000 บาท

กล่าวได้ว่าปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในชุมชน คือ การขาดแคลนทรัพยากรที่ดินทำกิน และโอกาสในการประกอบอาชีพที่จำกัด ส่งผลให้เกิดสภาพความยากจนในชุมชน ทำให้เกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิตและการเป็นหนี้สิน รวมทั้งแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นในการอพยพย้ายถิ่นของวัยแรงงานในการเดินทางไปขายแรงงานยังต่างประเทศ



ภาพแสดงสภาพปัญหาแหล่งที่ดินทำกินที่มีจำกัด

นอกจากนี้ หมู่บ้านยังคงประสบปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ทางการเกษตรที่ขาดระบบการจัดการน้ำที่ดีส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหายและการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าใน การรับซื้อสินค้าทางการเกษตรในพื้นที่โดยเฉพาะเกษตรกรทำสวนลำไยที่ประสบปัญหาราคาตกต่ำ

1.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

จากสถานการณ์การขาดแคลนที่ดินทำกิน ทำให้ผู้นำและคนในชุมชนรวมตัวกัน โดยได้รับการแนะนำจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการทำหนังสือแจ้งความประสงค์ขอให้ส่วนกลางออกเอกสารหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ให้กับคนในชุมชนที่ขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งขณะนี้ การดำเนินการผ่านขั้นตอนการสำรวจพื้นที่เรียบร้อยแล้ว เหลือเพียงให้ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณา และเซ็นลงนามอนุมัติ แต่การดำเนินการดังกล่าวยังเกิดความล่าช้าเนื่องจากมีการเปลี่ยนนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดจึงต้องมีการดำเนินการพิจารณาใหม่จนกระทั่งในปัจจุบันก็ยังไม่ได้รับการอนุมัติ

นอกจากความพยายามดังกล่าวในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินแล้ว คนในชุมชนยัง มีการรวมตัวกันเพื่อประกอบอาชีพเสริม เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มนวดแผนไทย แต่ที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการส่งเสริมด้านการตลาดจากภาครัฐอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จึงไม่สามารถส่งเสริมให้คนในชุมชนมีรายได้ อย่างต่อเนื่องได้ โดยภาครัฐที่เข้ามาช่วยเหลือส่วนใหญ่จะเน้นที่การฝึกอาชีพเป็นหลัก แต่ไม่ได้ส่งเสริมด้านการตลาด สินค้าที่ผลิตภายในชุมชนจึงไม่สามารถส่งออกไปจำหน่ายได้เท่าที่ควร ทั้งที่กลุ่มต่าง ๆ มีศักยภาพและความพร้อมในการผลิต

ความคาดหวังของคนในชุมชนต่อหน่วยงานภาครัฐคือ ชุมชนต้องการให้ภาครัฐจัดสรรที่ดินทำกินของหลวง (นสร.) เพื่อทำการเกษตรให้กับชาวบ้านในชุมชนที่ยังขาดแคลนที่ดินทำ

1.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านเกาะลานที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนคือ กองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน) ซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ กองทุนแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.) ซึ่งกองทุนเหล่านี้เป็นกองทุนสำรองในยามขาดแคลน และ กองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับใช้ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหมู่บ้านซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย โดยชุมชนมีคณะกรรมการในการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตามผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคาความยากจนได้ เป็นเพียงการบรรเทาปัญหาในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากกองทุนดังกล่าวมีจำนวนจำกัดและบางกองทุนไม่มีความต่อเนื่องจึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาที่เรื้อรังของชุมชนได้

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งรวมกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาจัดเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกซึ่งครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากประชากรในชุมชนมีจำนวนน้อย และสมาชิกมีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ ชุมชนจึงมีบทบาทในการจัดการสวัสดิการชุมชนต่ำ ถ้าจะขยายความช่วยเหลือสมาชิกให้มากยิ่งขึ้นต้องผนวกรวมกับชุมชนข้างเคียง ที่มีขนาดใหญ่กว่า

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขสภาพปัญหาคาความยากจนที่เชื่อมโยงกับการขาดแคลนทรัพยากรแหล่งทำกินในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน นอกจากรัฐจะต้องจัดหาทรัพยากรแหล่ง

ประการที่สอง การสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนนั้น ภาครัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ต่อเนื่องตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นั้นหมายความว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ครบวงจร และควรตระหนักถึงความมั่นคงในรายได้ของคนในชุมชนและมีการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกับหมู่บ้านเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

ประการที่สาม การแก้ไขปัญหาของชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการลดรายจ่าย โดย การจัดระบบสวัสดิการให้กับชุมชนด้วย ซึ่งรัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดระบบสวัสดิการชุมชนจากการออมภายในชุมชนสมทบกับเงินอุดหนุนของรัฐ คล้ายกับการจัดแหล่งทุนสำหรับการ ประกอบอาชีพ แต่มีวัตถุประสงค์ที่ต่างกันคือเพื่อการลดรายจ่ายและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีหลักประกันในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ประการที่สี่ ในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลในการปฏิบัติควรบูรณาการทรัพยากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างเชื่อมโยง ตรงประเด็น และ เป็นเอกภาพเนื่องจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมีความซับซ้อนและสัมพันธ์กันหลายประเด็น

ประการที่ห้า การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่อง และจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตามประเมินผล และทบทวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการปฏิบัตินโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการสุดท้าย นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง ซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจสะท้อนออกให้เห็นผ่านสภาพของคนในชุมชนที่พ้นจากสภาพความยากจน ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว มีอาชีพที่มั่นคง พึ่งพาหาเลี้ยงตนเองได้ และมีหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิต

2. ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแกว อำเภอนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี :

ความยากจนจากความขาดแคลนทรัพยากรทำกิน

2.1 บริบทชุมชน

บ้านทุ่งใหญ่ หมู่ที่ 2 ตำบลหมกแกว อำเภอนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนที่เป็นเครือญาติกันซึ่งมาจับจองที่ดินและแบ่งกันทำกิน ในอดีตบ้านทุ่งใหญ่เคยมีนักร้องที่เป็นญาติกับคนในพื้นที่มาอาศัยอยู่ ดังนั้นบ้านทุ่งใหญ่จึงเป็นที่รู้จักของคนในย่านข้างเคียง

สภาพทางกายภาพของบ้านทุ่งใหญ่มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบ สามารถเข้าถึงได้ง่าย ติดอยู่กับเส้นทางหลักหนองขาหย่าง-อุทัยธานี ภายในพื้นที่มีถนนที่สามารถใช้งานได้ในทุกฤดูกาลตัดผ่าน มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกระจายอยู่ทั่วไป แต่ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการและขาดแคลนในช่วงฤดูแล้ง สำหรับแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคอาศัยทั้งประปาหมู่บ้านและน้ำฝน สำหรับสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปถือว่าไม่สมบูรณ์เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และสภาพของดินที่เป็นดินร่วนผสมดินทรายไม่อุ้มน้ำและบางส่วนเป็นดินดาน แต่อย่างไรก็ตามไม่พบปัญหาเกี่ยวกับมลพิษและปัญหาด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง ส่วนการสื่อสารโทรคมนาคมนั้นอาศัยโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นหลักเนื่องจากโทรศัพท์สาธารณะและโทรศัพท์ประจำบ้านมีจำนวนจำกัด

วิถีชีวิตชุมชน หมู่บ้านทุ่งใหญ่มีครัวเรือนอาศัยอยู่ 53 ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างกัน ไม่หนาแน่น มีประชากรรวม 186 คน สัดส่วนเพศชายและหญิงใกล้เคียงกัน แต่มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือมีแนวโน้มที่ประชากรผู้สูงอายุและเด็กจะมีสัดส่วนมากกว่าช่วงวัยอื่นเนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานในเขตเมืองประมาณร้อยละ 5-10 ของจำนวนประชากร

สภาพทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่ทำนาปลูกข้าว มีการเลี้ยงโคและกระบือบ้าง และมีบางส่วนประกอบอาชีพรับจ้าง หากพ้นฤดูกาลเพาะปลูกคนในชุมชนมีอาชีพเสริมคือการเผาถ่านขาย ส่วนผู้ไม่ได้ทำอาชีพเสริมจะว่างงานตามฤดูกาล สำหรับรายได้เฉลี่ยจากการประกอบอาชีพของคนในชุมชนประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อคนต่อเดือน หรือประมาณ 24,000-36,000 บาทต่อคนต่อปี ในภาพรวมมีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพขึ้นอยู่กับสภาพทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนภาวะหนี้สินของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิตโดยมีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 30,000-50,000 บาทต่อคนต่อปี โดยความสามารถในการชำระหนี้ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ไม่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนยังมีการออมผ่านกองทุนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการ กองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการเกษตร เป็นต้น



ภาพแสดงวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน

สภาพสังคมโดยรวมยังคงเป็นชนบท คนในชุมชนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษา ในพื้นที่ยังขาดโรงเรียนและแหล่งการศึกษาในพื้นที่ จึงต้องส่งบุตรหลานไปเรียนยังโรงเรียนในพื้นที่ข้างเคียงและบางส่วนส่งไปเรียนในเขตเมืองตามกำลังของผู้ปกครอง

สำหรับภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่มีสภาพสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง ในกลุ่มผู้สูงอายุมีภาวะเจ็บป่วยบ้างตามวัย ซึ่งโรคที่คุกคามในพื้นที่คือ โรคไข้เลือดออก

จากการพิจารณาศักยภาพชุมชน พบว่า ชุมชนมีความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพและจัดสวัสดิการแต่ยังมีข้อจำกัดจากการขาดความร่วมมือและขาดความสามัคคีในการร่วมกันทำกิจกรรมของชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งคนในชุมชนยังมีการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนต่ำ

2.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่ พบว่า สภาพปัญหาที่มีความรุนแรง คือ ปัญหาความยากจน และปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในการประกอบอาชีพ กล่าวคือ บ้านทุ่งใหญ่เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาปลูกข้าวเป็นหลักซึ่งต้องอาศัยน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงในการเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตที่ออกมาประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของดินที่มีสภาพเหมาะสม แต่สภาพของพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่มีสภาพดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นดินทรายบางส่วนเป็นดินดานและไม่อุ้มน้ำ จึงทำให้ไม่เหมาะสมที่จะทำการเพาะปลูก อีกทั้งยังไม่สามารถเป็นแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี และเกิดภาวะภัยแล้ง



ภาพแสดงสภาพปัญหาของแหล่งที่ดินทำกิน

ดังนั้น การประกอบอาชีพเพาะปลูกของคนในชุมชนจึงมีช่วงเวลาจำกัดและผลิตผลน้อยจากเงื่อนไขความขาดแคลนและไม่สมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั้งน้ำและดิน โดยในฤดูแล้งคนในชุมชนจะขาดรายได้ มีบางรายประกอบอาชีพเสริมด้วยการเผาถ่านขายก็จะมีรายได้เสริมบ้างเล็กน้อย ดังนั้น คนในชุมชนจึงมีรายได้ต่ำและมีภาวะหนี้สินเกือบทั้งชุมชนเนื่องจากต้องกู้ยืมเงินจากทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบและนอกระบบเพื่อมาใช้ในการลงทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพและ การใช้จ่าย โดยลักษณะการกู้ยืมเป็นการกู้แบบหมุนเงินจากแหล่งทุนหนึ่ง และเมื่อครบกำหนด จึงกู้จากอีกแหล่งหนึ่งไปชำระคืนหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ



ภาพแสดงแหล่งน้ำของบ้านทุ่งใหญ่

กล่าวได้ว่า ปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในชุมชน คือ การขาดทรัพยากร และโอกาสในการประกอบอาชีพที่จำกัด นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่บีบรัด คือ ราคาพืชผลการเกษตรที่ตกต่ำ และการถูกกดราคาสผลผลิตจากพ่อค้าคนกลางซึ่งทั้งปัจจัยภายในและภายนอกดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดสภาพความยากจนในชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านคุณภาพชีวิตที่ด้อยลงเนื่องจากความยากลำบากในการใช้ชีวิตและการเป็นหนี้สิน การขาดความร่วมมือและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเนื่องจากต้องเอาตัวรอดในการหาเลี้ยงชีพ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของ คนในวัยแรงงาน

การอพยพย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นจากปัญหาของชุมชนถึงแม้จะไม่มี ความรุนแรงแต่ก็เป็นสถานการณ์ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและส่งผลกระทบต่อ การลดลงของจำนวนประชากรในพื้นที่ซึ่ง การอพยพย้ายถิ่นในกรณีดังกล่าวนี้มีอัตราประมาณร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมด โดยอพยพไปประกอบอาชีพในพื้นที่เขตเมืองเพื่อแสวงหาโอกาสยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นจากการทำงานที่มีรายได้

2.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

สถานการณ์ปัญหาสังคมของชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ข้างต้น ทำให้ผู้นำและคนในชุมชน บางกลุ่มพยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาโดยการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนและความร่วมมือจากภายในชุมชน ได้แก่ ความพยายามทำแผนชุมชน การเสนอโครงการเพื่อขอรับการ จัดสรรงบประมาณกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) การของบประมาณจากส่วน ราชการต่าง ๆ และนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อจัดทำแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม การรวมกันจัดตั้งกลุ่ม อาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ การจัดทำระบบสวัสดิการเพื่อลดรายจ่ายของสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น แต่ความ พยายามเหล่านั้นไม่เกิดผลตามต้องการเนื่องจากยังมีข้อจำกัดในด้านการจัดสรรและจัดลำดับ ความสำคัญของงบประมาณ การขาดความร่วมมือร่วมแรงใจในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มของ คนใน ชุมชน และความพยายามดิ้นรนในการประกอบอาชีพอิสระทำให้รวมตัวกันได้ยาก



ภาพแสดงการสนทนากลุ่มของชาวบ้านทุ่งใหญ่

นอกจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานภายนอกเข้า มาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนด้วย ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนได้เข้ามาช่วยฝึกอาชีพเสริมและ สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ สำนักชลประทานที่ 12 กรมชลประทานได้เข้ามาสำรวจพื้นที่เพื่อการ พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม เป็นต้น แต่ผลการดำเนินงานยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนและเป็น รูปธรรมเนื่องจากขาดความต่อเนื่อง ไม่จริงจัง และขาดการติดตามผล จึงทำให้ชุมชนยังคงสภาพ ปัญหาความยากจนและการขาดแคลนทรัพยากรอยู่ต่อไป



ภาพแสดงแหล่งกักเก็บน้ำของบ้านทุ่งใหญ่

จากสภาพปัญหาที่เรื้อรังดังกล่าว ชุมชนจึงต้องการความช่วยเหลือให้หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาพัฒนาแหล่งน้ำให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นกระจายทั่วถึงทั้งชุมชนและสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี รวมทั้งต้องการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่มีความเร่งด่วนในเรื่องการลดรายจ่ายโดยเฉพาะการลดภาระหนี้สินด้วยการผ่อนชำระหนี้ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำลง นอกจากนี้ ชุมชนยังมีความคาดหวังถึงการสนับสนุนในอนาคต โดยต้องการให้รัฐมีนโยบายช่วยเหลือในด้านการเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพและการจัดการระบบสวัสดิการสำหรับลดรายจ่ายเพื่อเกื้อกูลให้คนในชุมชนมีโอกาสมากขึ้นและสามารถยืนหยัดขึ้นได้ และเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งต่อไป

2.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่ที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนคือ กองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) สำหรับช่วยเหลือสำรองในยามขาดแคลน และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับใช้ในการพัฒนาสาธารณูปโภค และแหล่งน้ำสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย โดยชุมชนมีคณะกรรมการในการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด แต่

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งรวมกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาจัดตั้งเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกซึ่งครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากประชากรในชุมชนมีจำนวนน้อย และสมาชิกมีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ ต้องผนวกรวมกับชุมชนข้างเคียงที่มีขนาดใหญ่กว่า จึงมีบทบาทในการจัดการสวัสดิการชุมชนต่ำ

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณา ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนที่เชื่อมโยงกับการขาดแคลนทรัพยากรในการประกอบอาชีพ นอกจากรัฐจะต้องจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนแล้ว รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ ควบคู่กับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการทุนให้แก่คนในชุมชนด้วย

แหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพนี้จะต้องมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งอาจ มีปริมาณเงินไม่มากนัก ร่วมกับภาครัฐที่สมทบให้เพียงพอต่อความต้องการ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะสร้างความรู้สึกร่วมกันในการดูแลแหล่งทุน นอกจากนี้ การดำเนินการยังต้องคำนึงถึงเป้าหมายคือคนในชุมชนเป็นหลัก โดยแหล่งทุนจะต้องไม่ก่อให้เกิดภาระในการชำระคืนที่เกินความสามารถของคนในชุมชน

ประการที่สอง การแก้ไขปัญหาของชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการลดรายจ่าย โดย การจัดระบบสวัสดิการให้กับชุมชนด้วย ซึ่งรัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดระบบสวัสดิการชุมชนจากการออมภายในชุมชนสมทบกับการอุดหนุนของรัฐคล้ายกับการจัดแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ แต่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ เพื่อการลดรายจ่ายและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีหลักประกันในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ประการที่สาม ในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลในการปฏิบัติควรบูรณาการทรัพยากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างเชื่อมโยง ตรงประเด็น และ เป็นเอกภาพเนื่องจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมีความซับซ้อนและสัมพันธ์กันหลายประเด็น

ประการที่สี่ การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่อง และจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตามประเมินผลและ ทบทวนเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่ห้า นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของ หน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชนเอง ซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของ ชุมชน ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจสะท้อนออกให้เห็นผ่านสภาพของคนในชุมชนที่พ้น จากสภาพ ความยากจน ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว มีอาชีพที่มั่นคง พึ่งพาหาเลี้ยงตนเองได้ และมี หลักประกัน ความมั่นคงในการดำรงชีวิต

3. ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์: ความยากจน และการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

3.1 บริบทชุมชน

ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นชุมชนที่ ตั้งอยู่ในเขตเมืองเพชรบูรณ์ซึ่งเกิดจากกลุ่มคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ และผู้อพยพย้ายถิ่นมาจากจังหวัด สุพรรณบุรีและจังหวัดข้างเคียงที่เข้ามาอยู่อาศัย โดยการเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยโดย ไม่มี เอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน ชุมชนดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพทางการ เกษตรเนื่องจากในพื้นที่มีหนองน้ำที่เป็นแหล่งกักเก็บน้ำซึ่งมีลักษณะเป็นรูปวงรีเป็นที่มาของชื่อบริเวณ พื้นที่ดังกล่าวคือหนองนารี คนในชุมชนที่อพยพเข้ามาจึงใช้พื้นที่ใกล้เคียงกับหนองน้ำใน การประกอบ อาชีพการเกษตร ส่วนที่ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรจึงประกอบอาชีพรับจ้าง

ในปัจจุบันสภาพชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของส่วน ราชการ เช่น โรงเรียน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สถานีตรวจอากาศ ป่าไม้จังหวัด ศาลจังหวัด สำนักงานที่ดิน โรงพยาบาล เป็นต้น ที่เป็นหน่วยงานราชการล้อมรอบชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา การคมนาคมสามารถเข้าถึงได้สะดวกมีถนนสายหลักเพชรบูรณ์-หล่มสัก-สระบุรีผ่าน มีระบบ สาธารณูปโภคพื้นฐานที่เข้าถึง เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น สำหรับสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปถือว่ายังไม่ สมบูรณ์นักสืบเนื่องจากการ อยู่อาศัยของคนในชุมชนยังมีความกระจุกตัวหรือมีอัตราความหนาแน่น ของประชากรในบางพื้นที่กล่าวคือ กลุ่มชุมชนซอย 9 สามัคคีพัฒนาที่มีคนในชุมชนอยู่อาศัยกันอย่าง หนาแน่นในพื้นที่แคบภายในซอย มีครัวเรือนประมาณ 59 ครัวเรือน มีประชากร 126 คน ซึ่งถือได้ว่า เป็นชุมชนแออัด หรือสลัม เมื่อเทียบกับประชากรในชุมชนมีจำนวนประชากรรวมทั้งหมด 1,430 คน มีครัวเรือน จำนวน 636 ครัวเรือน โดยมีนายสุพจน์ เจริญรักษ์ เป็นประธานชุมชน

คนในชุมชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่บริเวณซอยสามัคคีชัย 9 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป กรรมกรขายแรงงานที่ต้องหาเช้ากินค่ำมีรายได้ต่ำอยู่วันละประมาณ 150-200 บาท หรือประมาณ 40,000 บาทต่อคนต่อปี เนื่องจากถูกเอารัดเอาเปรียบการใช้แรงงานจากผู้ว่าจ้าง แต่มีภาระที่ต้องรับผิดชอบสูงเพราะในครอบครัวมีสมาชิกหลายคนที่ต้องดูแลรับผิดชอบไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ส่วนหนี้สินของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบจากการนำมาใช้จ่ายในการกินอยู่และประกอบอาชีพ โดยมีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 20,000 บาทต่อคนต่อปี

เนื่องจากสภาพของคนในชุมชนที่ต้องหาเช้ากินค่ำ การเข้ารับการศึกษาของคนในชุมชนจึงต่ำ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น และยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษาเนื่องจากขาดกำลังในการส่งเสียบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาที่ดี

สภาพชุมชน เป็นลักษณะชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยไม่ค่อยดีนัก มีความแออัด เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนอยู่ในเขตราชพัสดุจึงไม่สามารถปลูกที่อยู่อาศัยได้อย่างมั่นคง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ไม่ดีเท่าที่ควร



ภาพแสดงที่อยู่อาศัยของชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ซอยสามัคคีชัย 9

จากการพิจารณาศักยภาพชุมชน พบว่า ชุมชนมีศักยภาพการรวมกลุ่มกันน้อย ขาดการร่วมมือกันภายในชุมชนซึ่งต่างคนต่างต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพของตนและคนในครอบครัว จึงไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและความหวาดระแวงของคนในชุมชนที่จะถูกขับไล่ออกจากพื้นที่เพราะได้เข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ราชพัสดุที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน

3.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ซอยสามัคคีชัย 9 พบว่า สภาพปัญหาที่มีความรุนแรงคือ ปัญหาความยากจน ปัญหาเรื่องขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร และ ปัญหารายได้ต่ำ กล่าวคือ คนในชุมชนประกอบอาชีพอยู่ในภาคแรงงานที่มีราคาถูกต้องหาเช้ากิน



ภาพแสดงปัญหาที่อยู่อาศัยและปัญหารายได้ต่ำ

ดังนั้นปัญหารายได้ต่ำประกอบกับครอบครัวที่มีขนาดใหญ่และสมาชิกส่วนใหญ่ของครอบครัวอยู่ในวัยเด็กจึงส่งผลให้ขาดโอกาสในการเข้ารับการศึกษาและการประกอบอาชีพที่มั่นคง เพื่อที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้อย่างเพียงพอ เนื่องด้วยสภาพชุมชนเป็นชุมชนแออัดของ คนที่อพยพเข้ามาจากหลายพื้นที่ประกอบกับชาวบ้านมีรายได้และการศึกษาดำ จึงส่งผลให้ในปัจจุบันเกิดปัญหาเสียดิตขึ้นในชุมชนซอยสามัคคีชัย 9 ซึ่งมีทั้งผู้เสพและผู้ค้าเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนจึงลดต่ำลงไปด้วย

ปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวรซึ่งเป็นปัญหาที่มีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน กล่าวคือ ในอดีตพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ชาวบ้านจึงได้เข้ามาอยู่อาศัยกันเป็นจำนวนมาก แต่ภายหลังจากปี พ.ศ. 2484 ได้มีการประกาศเขตราชพัสดุ จึงส่งผลกระทบต่อพื้นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนออกมาเรียกร้องสิทธิความเป็นธรรมในเรื่องดังกล่าวซึ่งคนในชุมชนซอยสามัคคีชัย 9 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้เดือดร้อน และกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่มาอยู่ภายหลังได้มีการต่อสู้ออกมาเรียกร้องขอสิทธิที่อยู่อาศัยมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาหรือยุติปัญหาดังกล่าวลงได้

กล่าวได้ว่าปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในชุมชน คือ ชุมชนมีลักษณะของการ ถูกกดทับไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง รายได้ต่ำ การขาดโอกาสในการศึกษา และการขาดโอกาสการประกอบอาชีพได้ส่งผลให้เกิดสภาพความยากจนขึ้นในชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านคุณภาพชีวิตที่ด้อยลง เนื่องจากความยากลำบากใน การใช้ชีวิตและการเป็นหนี้สิน การขาดความร่วมมือและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเนื่องจากต้องเอาตัวรอดในการหาเลี้ยงชีพ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เกิดจากการอพยพ ย้ายถิ่นของคนในวัยแรงงาน

3.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

สถานการณ์ปัญหาสังคมของชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ซอยสามัคคีชัย 9 คนในชุมชน ยังขาดความร่วมมือในการแก้ปัญหาของชุมชนกันอย่างจริงจัง นอกจากความพยายามในการแก้ไข ปัญหาของคนในชุมชน ยังมีหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน อาทิ สถาบัน

จากสภาพปัญหาที่เรื้อรังดังกล่าว ชุมชนจึงต้องการความช่วยเหลือให้หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยให้คนในชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและถาวรโดยการออกเอกสารสิทธิครอบครองที่ดินให้กับคนในชุมชนดังกล่าวเนื่องจากคนในชุมชนไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปที่อื่น ทั้งนี้ เพราะ ที่อยู่อาศัยเดิมอยู่ใกล้กับแหล่งประกอบอาชีพ นอกจากนี้คนในชุมชนยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชุมชนเกิดความเข้มแข็งต่อไป

3.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ขอยสามัคคีชัย 9 ที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน คือ โครงการบ้านมั่นคง กองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

โครงการบ้านมั่นคงมีการดำเนินการในลักษณะภาครัฐโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จะจัดสรรที่อยู่อาศัยในลักษณะของแฟลตให้กับคนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากคนในชุมชนไม่ต้องการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยไปที่อื่นเพราะไกลจาก แหล่งประกอบอาชีพ รวมทั้งพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยของโครงการดังกล่าวไม่เพียงพอต่อจำนวนสมาชิกในแต่ละครัวเรือน โครงการดังกล่าวจึงต้องหยุดดำเนินการชั่วคราว

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการดำเนินชีวิต และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย แต่อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เนื่องจากคนในชุมชนขาดความร่วมมือและการรวมกลุ่มของคนในชุมชน และขาดวินัยในการชำระหนี้ กองทุนดังกล่าวจึงขาดความต่อเนื่องและยกเลิกไป

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนมีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งรวมกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาให้สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์กู้ยืมเพื่อการดำเนินชีวิต

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนที่เชื่อมโยงกับการมีรายได้ต่ำและการขาดโอกาสในการประกอบอาชีพที่มั่นคง รัฐจะต้องให้การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนอย่างครบวงจรเพื่อให้คนในชุมชนมีศักยภาพมากขึ้นและหาเลี้ยงชีพตนเองได้

ประการที่สอง การแก้ไขปัญหาของชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายโดยการจัดหาแหล่งประกอบอาชีพและระบบสวัสดิการอุดหนุนจากรัฐให้กับชุมชนเพื่อบูรณาการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น ระบบสวัสดิการที่อยู่อาศัย มีระบบการประกันรายได้ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อการลดรายจ่ายและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีหลักประกันในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ประการที่สาม ในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลในการปฏิบัติควรบูรณาการพื้นที่อื่นที่เป็นทางเลือก โดยคำนึงถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ผูกโยงกับพื้นที่ โดยมีการบริหารจัดการพื้นที่ให้คนในชุมชนมีที่อยู่อาศัยมั่นคง มีพื้นที่ประกอบอาชีพที่มั่นคงเพื่อการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชน

ประการที่สี่ การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่องและจริงจัง มีกลไกและกระบวนการในการรับฟังความคิดเห็นเพื่อเป็นข้อมูลป้อนกลับในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน

ประการที่ห้า นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนโยบาย และมีความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นผ่านสภาพของคนในชุมชนที่พ้นจากสภาพความยากจน ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว มีอาชีพ ที่มั่นคง พึ่งพาหาเลี้ยงตนเองได้ มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และมีหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิต

4. ชุมชนบ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา : ความยากจนจากการ ขาดทรัพยากรทำกินและขาดการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน

4.1 บริบทชุมชน

บ้านเกรียม หมู่ที่ 6 ตำบลขามเฒ่า อำเภอนोनสูง จังหวัดนครราชสีมา อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอนोनสูง มีพื้นที่ประมาณ 1,700 ไร่ มีพื้นที่อาศัยประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคนในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันที่ได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกัน

สภาพของพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่นาดอนสลับที่ลุ่มบางส่วน ดินส่วนใหญ่เป็นดินเค็ม ภายในพื้นที่มีถนนสายหลักเป็นถนนคอนกรีตประมาณ 2 กิโลเมตร ส่วนในซอยเป็นถนนคอนกรีตและลูกรัง รวมระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร มีเหมืองส่งน้ำบ้านเกรียมและสระน้ำสำหรับเพาะปลูกแต่มี น้ำไม่เพียงพอ ต้องรอน้ำฝนอย่างเดียว หากปีที่มีฝนแล้ง จะต้องสูบน้ำเก็บกักไว้ใช้เพื่ออุปโภคและบริโภคและสูบน้ำจากประปาหมู่บ้านและบ่อบาดาล ระบบประปายังเป็นแหล่งน้ำดิบซึ่งสูบน้ำจากลำคลองและเหมือง ไม่มีระบบการกรองน้ำ ชาวบ้านต้องเก็บกักน้ำไว้และใช้กรรมวิธีให้สะอาดด้วยตนเอง เช่น การต้ม ใช้สารส้ม เป็นต้น สระน้ำและเหมืองส่งน้ำเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้านเพื่อใช้ในการทำการเกษตรและอุปโภคในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม พบปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางน้ำจากพื้นที่การเกษตรกรรมที่ไหลลงสระและเหมืองส่งน้ำ ซึ่งชาวบ้านจะต้องใช้สูบน้ำเก็บกักไว้เพื่ออุปโภคและบริโภค ส่วนระบบการสื่อสารโทรคมนาคมนั้นอาศัยโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นหลัก



ภาพแสดงสภาพชุมชนบ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอนोनสูง จังหวัดนครราชสีมา

วิถีชีวิตของชุมชนหมู่บ้านเกรียมมีจำนวนครัวเรือน 120 ครัวเรือน ประชากรในพื้นที่มีทั้งหมด 612 คน แบ่งเป็นเพศชาย 312 คน เพศหญิง 300 คน สัดส่วนประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นประชากรวัยแรงงาน ประกอบอาชีพทำนาปี รับจ้างก่อสร้าง และรับจ้างดำนาซึ่งการรับจ้างดำนานั้นค่อนข้างน้อยเนื่องจากในปัจจุบันมีเทคโนโลยีทางการเกษตรมากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีผู้สูงอายุ จำนวน 85 คน มีผู้พิการ 10 คน และผู้ติดเชื้อเอดส์ 4 คน ซึ่งทั้งสามกลุ่มได้รับเบี้ยยังชีพทุกเดือน สำหรับด้านการศึกษาของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมีผู้สูงอายุจำนวนมากเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนจึงมีอาชีพรับจ้างและอาชีพทางการ

สภาพเศรษฐกิจ คนในชุมชนบ้านเกรียมประกอบอาชีพหลักคือการทำนา ชาวบ้านที่มีที่ดิน ทำกินเป็นของตนเองมีจำนวน 70 ครัวเรือน ซึ่งใน 70 ครัวเรือนนี้มีผู้ประกอบอาชีพปศุสัตว์รวมอยู่ด้วย จำนวน 20 ครัวเรือน ได้แก่ โค กระบือ ไก่ เป็นต้น ส่วนครอบครัวที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองมีจำนวน 50 ครัวเรือน ซึ่งครอบครัวที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ เช่น รับจ้างทำนา ก่อสร้างทั้งในหมู่บ้านเกรียมและหมู่บ้านใกล้เคียง และอาชีพอื่น ๆ เช่น รับราชการ ค้าขาย ส่วนชาวบ้านที่ไม่ได้ออกไปรับจ้างจะปลูกพืชผักสวนครัวและจับปลาเพื่อเลี้ยงชีพ และมี 2 ครอบครัว ที่ทอเสื่อขาย คนในชุมชนมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 100 บาทต่อวัน และมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 40,000 บาทต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 2,000-3,000 บาทต่อเดือนจากการสำรวจในปี 2553 มีครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. จำนวน 20 ครัวเรือน จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 10,000 บาทต่อปี และมีหนี้สินเฉลี่ย 5,000-7,000 บาทต่อคนต่อปี ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินในระบบคือหนี้จากการกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรสหกรณ์การเกษตรตำบล สหกรณ์การเกษตรอำเภอ และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวันและชำระดอกเบี้ยจากหนี้สินที่กู้ยืมมา

สภาพสังคมและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน พบว่า จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีจำนวน 50 ครัวเรือน ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีจำนวน 3 ครัวเรือน โดยครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยดังกล่าวอาศัยที่ดินจากญาติและเพื่อนบ้านในชุมชน

สภาพสุขภาพของคนในชุมชน พบว่า สัดส่วนประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานและผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุมีจำนวน 85 คน และมีปัญหาด้านสุขภาพมีโรคประจำตัว เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคไขมันในเส้นเลือด โรคปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เป็นต้น

จากการพิจารณาศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนยังมีข้อจำกัดในเรื่องการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพเนื่องจากประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุซึ่งมีผู้สูงอายุบางครอบครัวยังต้อง มีภาระในการเลี้ยงดูบุตรหลานที่ลูกนำมาฝากเลี้ยงอีกด้วย อีกทั้งวัยแรงงานบางส่วนในชุมชนยังอพยพไปทำงานยังต่างจังหวัดและกลับมาช่วงฤดูทำนาและพื้นที่ทำกินค่อนข้างน้อยและบางส่วนไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ขาดทรัพยากรในชุมชน ส่งผลให้การรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมของชุมชนหรือการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพเป็นไปได้ยาก



ภาพแสดงการประกอบอาชีพของคนในชุมชน

4.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านเกรียม พบว่า ความเดือดร้อนของคนในชุมชน คือ ปัญหาหลักเกี่ยวกับความยากจนอันเป็นสาเหตุจากรายได้ต่ำ ปัญหาที่ดินสำหรับประกอบอาชีพทำการเกษตร และปัญหาที่ดินเพื่ออยู่อาศัย กล่าวคือ ปัญหาความยากจนสาเหตุมาจากพื้นที่ทำกินค่อนข้างน้อยและบางส่วนไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเค็มการทำนาทำได้ปีละครั้งซึ่งต้องรอน้ำฝนเท่านั้น แรงงานมีจำนวนน้อย อีกทั้งวัยแรงงานดังกล่าวยังประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ มีบางคนไปทำงานต่างจังหวัด ทั้งลูกหลานให้คนแก่ดูแล ไปทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้าง และรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาความยากจน ถึงแม้ปัจจุบันจะมีเบี้ยยังชีพ เพื่อช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ แต่ยังไม่เพียงพอต่อความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุที่อาศัยเพียงลำพังกับลูกหลานของตน สำหรับปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย คนในชุมชนไม่มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยเป็นของตนเองมีทั้งหมด 3 ครัวเรือน โดยอาศัยอยู่ในที่ดินของเพื่อนบ้านและญาติ ซึ่งปัญหาดังกล่าวองค์การบริหารส่วนตำบลมีการสนับสนุนงบประมาณในการซ่อมแซมบ้านเรือนไม่มากนัก แม้จะมีการของบประมาณในแต่ละปี แต่ยังไม่ครอบคลุมและช่วยเหลือได้ทั้งหมด

จากสถานการณ์ในประเด็นปัญหารายได้ต่ำและการขาดที่ดินทำกินส่งผลให้เกิดปัญหาใน ด้านคุณภาพชีวิตตามมาดังนี้

ประการที่หนึ่ง ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยที่ไม่สามารถซ่อมแซมปรับปรุงสภาพบ้านเรือนให้มั่นคงแข็งแรงถาวรได้เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการปรับปรุงซ่อมแซม อีกทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเท่าที่ควร

ประการที่สอง ปัญหาระบบประปาที่สามารถสูบได้เพียงน้ำดิบเท่านั้นและไม่มีระบบกรองน้ำที่ถูกสุขลักษณะสำหรับชุมชน ซึ่งน้ำดิบมาจากสระและเหมืองที่มีสารเคมีจากการเกษตรการทำนา

ประการที่สาม ปัญหาเยาวชนออกเรียนกลางคันเนื่องจากสาเหตุหลักคือการออกเรียนเพื่อหารายได้ ให้ครอบครัวโดยออกไปทำงานต่างจังหวัดหรือกรุงเทพมหานครเพื่อส่งเงินให้กับทางบ้าน เมื่อไปทำงานแล้วกลับพบว่า วุฒิการศึกษาและวุฒิภาวะไม่พร้อมที่จะทำงานในโรงงานหรือสถานประกอบการได้จึงต้องกลับมาที่หมู่บ้านและเกิดปัญหาว่างงานและไม่มีอาชีพ

ประการที่สี่ ปัญหาเรื่องการรวมกลุ่มอาชีพ เนื่องจากไม่สามารถรวมกลุ่มได้ สาเหตุเกิดจากแต่ละครอบครัวขาดต้นทุนในการผลิตและขาดสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มเพราะมีรายได้น้อย อีกทั้งต้นทุนทางสังคมค่อนข้างจำกัด รวมถึงขาดทรัพยากรในชุมชนที่จะมาเป็นต้นทุนในการทำกลุ่มอาชีพอีกด้วย ส่งผลให้บ้านเกรียมไม่มีกลุ่มอาชีพที่จะช่วยจุนเจือรายได้ให้คนในชุมชนได้



ภาพแสดงที่อยู่อาศัยของผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

4.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

จากสถานการณ์ปัญหาสังคมของชุมชนบ้านเกรียมข้างต้น ทำให้ผู้นำและคนในชุมชนรวมกลุ่มกันพยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องการทำกิน การรวมกลุ่มอาชีพซึ่งทางหมู่บ้านได้รับการสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นด้านการอบรมอาชีพ การจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์การทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การตั้งกลุ่มอาชีพจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) และสำนักงานเกษตรอำเภอ

ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนพยายามหาทางให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนจากรายได้น้อย โดยประสานงานกับพัฒนากรและองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อขอสนับสนุนความช่วยเหลือต่าง ๆ แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ความพยายามในการแก้ไขปัญหาข้างต้นแล้วยังมีหน่วยงานภาครัฐ อาทิ กรมการพัฒนาชุมชนได้เข้ามาช่วยเหลือเบื้องต้นในการช่วยเหลือรายครอบครัว โดยการสนับสนุนเป็น

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ชุมชนจึงมีความคาดหวังต่อนโยบายของหน่วยงาน
ภาครัฐ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ความคาดหวังในการแก้ไขปัญหาความยากจน คนในชุมชนต้องการ
ให้หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมสวัสดิการต่าง ๆ ของชุมชน เช่น เพิ่มสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ
สวัสดิการกองทุนสำหรับผู้สูงอายุและเด็ก สวัสดิการเพื่อการรักษาพยาบาล แม้ว่าจะมีสวัสดิการเรียนฟรี
นั้น ชาวบ้านต้องการให้หน่วยงานด้านการศึกษาบังคับให้เด็กและเยาวชนเรียนให้ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่
สามเพื่อป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนออกเรียนกลางคันและเมื่อจบแล้วสามารถหางานได้ ศักยภาพ
ดีกว่าจบการศึกษา เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนสวัสดิการเพื่อลดค่าใช้จ่าย อาทิ ไฟฟ้าฟรีนั้น
ชาวบ้านยังคงเห็นว่า เป็นนโยบายที่ดี แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงต้องเสียเพิ่มเติม จึงไม่ควรจำกัดหน่วยไฟฟ้า
ถ้าต้องการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างจริงจัง เป็นต้น

ประการที่สอง ความคาดหวังในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน คน
ในชุมชนต้องการให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนที่ดินและวัสดุสำหรับสร้างหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัย และ
จัดสรร พื้นที่สาธารณะเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ทำอาชีพรับจ้างมีที่ดินทำ
การเกษตร ไม่ต้องออกไปรับจ้างขายแรงงานต่างจังหวัดและได้กลับมาดูแลครอบครัวโดยเฉพาะเด็ก
และผู้สูงอายุ

ประการที่สาม การสนับสนุนและส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือนและเศรษฐกิจ
ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการส่งเสริมการฝึกอาชีพหรือการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ
อย่างจริงจังโดยการเสริมศักยภาพการอบรม เพิ่มงบประมาณ และส่งเสริมด้านการตลาดอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สี่ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานคือ ระบบประปาที่มีระบบกรองน้ำที่ถูกสุขลักษณะสำหรับชุมชนทุกครัวเรือนเพื่อจะได้มีน้ำดื่มอย่างปลอดภัยและทั่วถึง

ประการสุดท้าย การส่งเสริมการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์เพื่อการดำรงชีพและไม่รบกวนเพื่อนบ้าน เนื่องจากชาวบ้านแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ในการประกอบอาชีพน้อย การเลี้ยงสุกรหรือโคอาจรบกวนเพื่อนบ้านจากมูลสัตว์และการปรับปรุงทรัพยากร เช่น การปรับปรุงดิน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่การเกษตรที่เป็นดินเค็ม เป็นต้น

4.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านเกรียมที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนคือกองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย โดยชุมชนมีคณะกรรมการในการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เป็นเพียงการบรรเทาปัญหาในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากกองทุนดังกล่าวมีจำนวนจำกัดและบางกองทุนไม่มีความต่อเนื่องจึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาจัดเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิก ซึ่งครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตั้งตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากสมาชิกมีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณา ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขปัญหาสภาพความยากจนที่เชื่อมโยงกับการขาดแคลนทรัพยากรใน การประกอบอาชีพ นอกจากรัฐจะต้องจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนแล้ว รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพควบคู่กับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการทุนให้แก่คนในชุมชนด้วย

ประการที่สอง การแก้ไขปัญหาของชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการลดรายจ่าย โดย การจัดระบบสวัสดิการให้กับชุมชนด้วย ซึ่งรัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดระบบสวัสดิการชุมชนจากการออมภายในชุมชนสมทบกับการอุดหนุนของรัฐคล้ายกับการจัดแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ แต่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ เพื่อการลดรายจ่ายและการยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนในชุมชนให้มีหลักประกันในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ประการที่สาม การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่อง และจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตามประเมินผลและทบทวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่สี่ นอกจากการแก้ไขปัญหาด้านนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน

5. ชุมชนบ้านเห็ดไค ตำบลเขวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม : ความยากจน และ การสูญเสียที่ดินทำกินจากโครงการพัฒนาของรัฐ

5.1 บริบทชุมชน

หมู่บ้านเห็ดไค หมู่ที่ 5 ตำบลเขวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ได้รับการจัดตั้งขึ้น โดยแยกออกมาจากบ้านดอนกลอย หมู่ที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2498

สภาพทางกายภาพของบ้านเห็ดไค พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง และที่ราบลุ่มสลับที่ และ

เดิมทีเป็นหมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักคือการทำนา หมู่บ้าน



วิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน บ้านหัตไคมีจำนวนครัวเรือน 108 ครัวเรือน โดยมีสัดส่วนเพศชายมากกว่าเพศหญิง อยู่เล็กน้อย ลักษณะของครอบครัวของบ้านหัตไคส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายประกอบด้วยพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย '

รวมจำนวน 80 ครีวเรือน

และมีสถิติที่น่าสนใจคือตัวเลขของผู้ว่างงานกว่า 100 คน แยกตามกลุ่มอายุได้เป็นกลุ่มอายุ 13-18 ปี จำนวน 30 คน กลุ่มอายุ 19-24 ปี จำนวน 30 คน และกลุ่มอายุ 25 ปีขึ้นไป จำนวน 40 คน



ภาพแสดงวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน

สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาและการประมง นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นบางส่วน คนในชุมชนมีรายได้เฉลี่ยจากการประกอบอาชีพ 25,000 บาทต่อคนต่อปี ภาวะหนี้สินเฉลี่ยของคนในชุมชน 50,000 บาทต่อคนต่อปี ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินจากแหล่งเงินกู้ในระบบ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพื่อนำมาเป็นทุนในการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพ อัตราการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชนมีประมาณร้อยละ 2 ของจำนวนประชากร โดยผู้ที่อพยพย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นการอพยพเพื่อไปทำงานยังต่างพื้นที่

เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

สภาพสังคมโดยรวมมีลักษณะเป็นสังคมชนบท ความผูกพันของคนในชุมชนแห่งนี้

ภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง สามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ปกติ การเจ็บป่วยในผู้สูงอายุพบโรคทั่วไป เช่น การปวดเมื่อยจากความชราภาพ เป็นต้น

จากการพิจารณาศักยภาพชุมชน พบว่า บ้านเห็ดไค้นั้นมีจุดแข็งในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในหลายมิติ ประกอบด้วย การส่งเสริมอาชีพเสริมในการประมง และการเกษตรทางเลือกอีกทั้ง คนในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีระบบชลประทาน และอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ใช้ในการประกอบอาชีพประมงและเลี้ยงสัตว์ได้

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาที่พบข้อมูลอีกด้าน ในลักษณะของจุดอ่อนที่เป็นสภาพปัญหา และอุปสรรคต่อการพัฒนาเช่นกัน ประกอบด้วย มิติด้านเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีอาชีพ ที่มั่นคง ทำให้ขาดรายได้ที่สม่ำเสมอและไม่เพียงพอกับรายจ่าย มิติด้านสังคม คนในชุมชนยังขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน เพราะส่วนใหญ่ใช้เวลาทุ่มเทไปกับการทำมาหากินเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาความอบอุ่นในครอบครัว มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งป่าโคกสกโกเริ่มเสื่อมโทรมลงเพราะขาดจิตสำนึก และขาดความรู้สึกรักในการเป็นเจ้าของในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน รวมถึงมิติด้านการบริหารจัดการซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ยังต้องการการพัฒนาศักยภาพในด้านขององค์ความรู้ และความช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ และการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพอยู่มาก

5.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

จากสภาพความแห้งแล้งของพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้วยปัจจัยและองค์ประกอบของลักษณะทางภูมิศาสตร์

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

พื้นที่ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม นับว่าเป็นอำเภอหนึ่งใน

และเพิ่มศักยภาพใน

การบริหารจัดการระบบชลประทานเพื่อการบริโภค และการผลิตเพื่อการเกษตร

โครงการชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยค้อหรือที่เรียกเป็นทางการว่างานส่งน้ำและ

โครงการชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยค้อนับได้ว่าเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์

อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

หลังจากโครงการชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยค้อได้ก่อสร้างขึ้นทำให้ชุมชนบ้าน

การสูญเสียที่ดินทำกินจากโครงการพัฒนาของรัฐ

กลุ่มคนในชุมชนที่ยังคงเหลือพื้นที่การประกอบอาชีพอยู่บ้างก็ต้องปรับเปลี่ยน



ภาพแสดงอ่างเก็บน้ำห้วยค้อ

5.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

ความพยายามในการหาทางออกของประชาชนบ้านเห็ดโคนนั้น ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ การหาที่ดินทำกินทดแทนในหลากหลายรูปแบบซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ความพยายามในการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกสกกโก ซึ่งใน ความเข้าใจของชุมชนนั้นพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าชุมชนตั้งอยู่ติดถนนนาเชือก-มหาสารคาม มีเนื้อที่ ประมาณ 1,190 ไร่ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น ประชาชนในพื้นที่มีความพยายามในการรวมกลุ่มใน การบุกรุกพื้นที่ป่าดังกล่าวในการใช้เป็นที่ดินทำกิน แต่ก็ถูกยับยั้งและจับกุมจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐโดย

ประการที่สอง ความพยายามในการใช้พื้นที่โดยรอบอ่างเก็บน้ำเป็นที่ดินทำกิน กล่าวคือ ในช่วงเวลาหน้าแล้ง เมื่อระดับน้ำในอ่างลดลง จะมีพื้นที่ดินที่น้ำแห้งลงไปซึ่งสามารถใช้เป็น ที่ดินทำกินได้กว่า 2,000-3,000 ไร่ โดยส่วนใหญ่ก็จะปลูกพืชระยะสั้นที่ใช้เวลาการปลูกและการเก็บเกี่ยวในระยะเวลาไม่นาน เช่น ทำนา ทำไร่ข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งก็ถือเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหานี้ในแนวทางดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าคำตอบสุดท้าย เนื่องมาจากว่า พื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำนั้น ทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีเจ้าของแล้วทั้งสิ้น โดยถือสิทธิ์กันด้วยวิธีที่ว่า พื้นที่เดิมของใครซึ่งติดอยู่กับพื้นที่รอบอ่างซึ่งน้ำลดลงไป เจ้าของที่เดิมมีสิทธิ์ถือครองพื้นที่นั้น และมีสิทธิ์ ในการทำกิน รวมถึงช่วงเวลาที่สามารถทำกินได้ก็เพียงแค่ช่วงเวลาที่น้ำในอ่างลดลงเท่านั้น เมื่อระดับน้ำขึ้นสูงก็จะท่วมพื้นที่เช่นเดิมซึ่งก็หมดสิทธิ์ในการทำกินไปพร้อมกันซึ่งพิจารณาแล้วว่า แนวทางแก้ไขปัญหานี้ในแนวทางดังกล่าวก็ยังไม่ครอบคลุมเพียงพอแต่เป็นไปในลักษณะเฉพาะหน้าเท่านั้น

ประการที่สาม ความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ ได้แก่ กลุ่มประมงน้ำจืดบ้านเห็ดโคก เป็นต้นซึ่งเกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาปากท้อง และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพบริบทของพื้นที่ซึ่งเปลี่ยนจากผืนดินเป็นพื้นน้ำในปัจจุบัน ในกลุ่มอาชีพนี้เอื้อต่อทั้งกลุ่มเพศหญิงและชายในการ เข้าร่วม และการบริหารจัดการในการแบ่งงานกันทำ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย กลุ่มพ่อบ้านมีหน้าที่ในการทำประมง โดยการออกจับปลาในอ่างเก็บน้ำเพื่อนำมาส่งต่อให้กับกลุ่ม ที่มีกลุ่มแม่บ้านในการนำปลาที่หามาได้มาแปรรูปเป็นปลาสาม ซึ่งถือเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

ประการที่สี่ ความพยายามในการอพยพเข้าสู่ห้วเมืองหรือพื้นที่ที่มีการจ้างงานเพื่อขายแรงงาน กล่าวคือ ในปัจจุบันวิธีการดังกล่าวถือเป็นวิธีการหลักที่ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่เลือกใช้ แต่เป็นไปในลักษณะของการย้ายถิ่นชั่วคราวตามกำหนดระยะเวลาของการทำงาน เช่น ระยะเวลา 3 เดือน ในการทำงานในไร่อ้อย หรือระยะเวลา 3 เดือนในการทำงานก่อสร้าง เป็นต้น เมื่อครบกำหนดเวลา หรือเมื่องานเสร็จสิ้นก็จะกลับมายังหมู่บ้านเพื่อพักผ่อน และรอหรือหางานรับจ้างอื่น ๆ ต่อไป ปัญหาที่ตามมาคือ ความไม่ยั่งยืน และไม่แน่นอนในการประกอบอาชีพ ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้เลยว่าจะมีงานทำตลอดหรือไม่ รวมถึงปัญหาสังคมจากการทิ้งถิ่นที่อยู่อาศัยเดิม และการทอดทิ้งผู้สูงอายุ ที่อาจจะตามมาได้ในอนาคต

จากความพยายามในการหาทางออกของประชาชนบ้านเห็ดไคดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้นซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหในระยะยาวได้ สอดคล้องสัมพันธ์กับความคาดหวังของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่บ้านเห็ดไคซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ความคาดหวังในการมีพื้นที่ทำกิน ประชาชนในพื้นที่บ้านเห็ดไคมุ่งหวังมีที่ดินทำกิน แม้จะไม่มากเท่ากับพื้นที่ที่เคยมีและเสียไป แต่ก็อยากได้เพียงสามารถให้ทำกินได้ โดยคาดหวังในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าโคกสกโก แม้คงยากในทางปฏิบัติ แต่ก็ยังคงเป็นความคาดหวังอันดับแรกของประชาชนในพื้นที่ที่อยากให้เกิดขึ้นจริง

ความคาดหวังในการประกอบอาชีพ แบ่งออกเป็น 3 เรื่อง คือ ด้านทุนทรัพย์ คือ การมีเงินทุนหมุนเวียนในการกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำเพื่อสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ ด้านการสนับสนุนด้านพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อเพิ่มโอกาสในการทำการประมงและเพิ่มศักยภาพในการต่อยอดสู่กลุ่มประมงน้ำจืดบ้านเห็ดไคในการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ เพื่อต่อยอดและพัฒนาศักยภาพของกลุ่มประมงน้ำจืดบ้านเห็ดไค ผ่านการพัฒนาทั้งระบบ โดยการสร้างเป็นกลุ่มเพาะเลี้ยง และจัดจำหน่าย ตลอดจนแปรรูปปลาน้ำจืดบ้านเห็ดไค เพื่อเป็นแหล่งให้สามารถดำเนินการผลิตและจำหน่ายอย่างครบวงจร ตลอดจนเป็นจุดเริ่มต้นของ การสร้างความร่วมแรงร่วมใจในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

5.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

เมื่อนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านเห็ดไคที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน โดยมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติเป็นการดำเนินการต่อเนื่องโดย

โดยมีวัตถุประสงค์หลักของโครงการ 3 ประการ คือ เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองสำหรับการลงทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน ส่งเสริมพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง และ เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในการเรียนรู้และพัฒนาความคิดริเริ่ม ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง และเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง ภายใต้ปรัชญาหลักในการเสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง

จากสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาอาชีพของพื้นที่บ้านเห็ดไคแล้ว พบว่า โครงการ

ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนผ่านการเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็น
ผ่านการ
เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน เชื่อมโยงและบูรณาการกระบวนการเรียนรู้
ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม ตลอดจนภาคีเครือข่ายการพัฒนาอื่น ๆ บน
พื้นฐานหลักการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน ตลอดจนการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในการพัฒนาตนเอง ครีวเรือน และท้องถิ่นร่วมกัน ภายใต้หลักปรัชญาที่สำคัญคือ
การ

ต่อไป

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็น
ประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประเด็นของการพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ การพัฒนาศักยภาพในการ
ประกอบอาชีพนั้นเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาในประเด็นดังกล่าว โดยจำเป็นอย่างยิ่งที่
จะต้องดำเนินการร่วมกับการให้สิทธิชุมชนในการจัดการที่ดินด้วยตนเองเพื่อผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนา
แบบคู่ขนานเพื่อสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาทั้งในด้านของสิทธิชุมชน และการเพิ่มขีดความสามารถ
ของประชาชนในพื้นที่ให้ได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเองในการสร้างทางเลือกในการสร้างงาน สร้าง
รายได้ในรูปแบบอื่น ๆ โดยมีหลักการพื้นฐานภายใต้แนวคิดของการปรับเปลี่ยนวิถีคิดเพื่อการพึ่งพาตนเอง
อย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประการที่หนึ่ง การสร้างศักยภาพของคน ในรูปแบบที่พึงปรารถนาควรที่จะต้อง
พัฒนาให้คนทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญาและ
ทักษะฝีมือ เพื่อให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรม มีสุขภาพพลานามัยที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีจิตสำนึกและมีบทบาทในการดูแลอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่ดีงาม ทั้งนี้อาจดำเนินการในรูปของการฝึกอบรม
และฝึกอาชีพซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอยู่บนพื้นฐานของสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของ
ประชาชนตามสภาพบริบทที่เกิดขึ้นจริงของชุมชนนั้น ๆ ผ่านการดำเนินการศึกษาและค้นหาโจทย์วิจัย
และโจทย์การฝึกอบรม เชิงพื้นที่ โดยมี

ประการที่สอง การสร้างศักยภาพของกลุ่มอาชีพ ซึ่งรัฐอาจดำเนินนโยบายที่เอื้ออำนวยให้กลุ่มอาชีพ มีโอกาสในการเจริญเติบโต โดยมี

สนับสนุนในรายบุคคล และโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (SML) เป็นกลไกหลักในการสนับสนุนการพัฒนาในรูปของกลุ่มอาชีพ รวมถึงการสนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ ความรู้ ผ่านการฝึกอบรมและสนับสนุนวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ผ่านกระบวนการทำกิจกรรมใน การพัฒนากลุ่มอาชีพให้กลุ่มมีศักยภาพมากขึ้น ตามหลักการอันเป็นปรัชญาหลักของโครงการดังกล่าว คือการ

สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ กระบวนการคัดเลือกโครงการนั้น จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในภาคประชาชนที่เป็นรูปธรรม โดยมีที่มา

ได้อย่างตรงกับความต้องการที่แท้จริง

6. ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น: ความยากจนจากการ มีรายได้ที่ไม่แน่นอนและขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร

6.1 บริบทชุมชน

ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 เป็นชุมชนที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนที่ย้ายมาจากต่างถิ่น ผู้คนส่วนมากจะอพยพมาจากอำเภอรอบนอกจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดข้างเคียงเข้ามาจับจองที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทยที่รกร้างว่างเปล่าเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพซึ่งเมื่อก่อนชุมชนดังกล่าวยังไม่เจริญ ต่อมาจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้มีการก่อสร้างบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ครั้งสมัยนายวิญญู เสนาวงค์เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อนุมัติให้อยู่ริมทางรถไฟ จนถึง

ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น สามารถเข้าถึง แหล่งประกอบอาชีพได้ง่าย มีการคมนาคมที่สะดวก มีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เข้าถึง เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น รวมทั้งสามารถเข้าถึงการบริการจากภาครัฐได้ง่าย เช่น โรงเรียน สถานีตำรวจ โรงพยาบาล เป็นต้น

วิถีชีวิตของชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 เป็นชุมชนแออัดมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 114 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรตามฐานทะเบียนราษฎรทั้งหมด 490 คน บ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกแบบง่าย ๆ ไม่มีความมั่นคงถาวรเนื่องจากชุมชนอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย มีลักษณะความเป็นอยู่ต่างคนต่างอยู่ ขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความจำเป็นในการประกอบอาชีพที่มีลักษณะหาเช้ากินค่ำ มีรายได้น้อย ในแต่ละวัน ผู้คนส่วนใหญ่ของชุมชนใช้เวลาหมดไปกับการประกอบอาชีพเพื่อการอยู่รอดในการดำรงชีวิต การอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชนมีน้อยโดยมีอัตราการย้ายถิ่นเพียงร้อยละ 5 เนื่องจากบริเวณที่อยู่อาศัยดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญ การคมนาคมสะดวก และเข้าถึงแหล่งประกอบอาชีพได้ง่าย



ภาพแสดงพื้นที่ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สภาพทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนส่วนมากประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 70 โดยได้รับค่าจ้างวันละประมาณ 200-300 บาท และมีอาชีพค้าขาย ร้อยละ 30 มีรายได้เฉลี่ยจากการค้าขายวันละประมาณ 500 บาท และรายได้เฉลี่ยทั้งอาชีพรับจ้างและอาชีพค้าขายประมาณ 70,000 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งรายได้ที่ได้นั้นไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพเนื่องจากแต่ละ

สภาพสังคมโดยรวมคนในชุมชนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นส่วนน้อยเนื่องจากสภาพของคนในชุมชนที่ต้องการเข้ากินค่า อีกทั้งมีข้อจำกัดในเรื่องของรายได้ในการส่งเสริมการศึกษาให้กับบุตรหลานได้รับการศึกษาที่ดี

สำหรับภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่มีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง ในกลุ่มผู้สูงอายุมีภาวะเจ็บป่วยบ้างตามวัยเกี่ยวกับความชราภาพ

จากการพิจารณาศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนมีศักยภาพการรวมกลุ่มกันน้อย และขาดการร่วมมือกันภายในชุมชนซึ่งต่างคนต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพของตนและคนในครอบครัว จึงไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน และความไม่มั่นใจของคนในชุมชนในเรื่อง ที่อยู่อาศัยที่จะถูกขับไล่ออกจากพื้นที่เพราะได้เข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน

6.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 พบว่าสภาพปัญหาที่มีความรุนแรง ได้แก่ ปัญหารายได้ต่ำ และปัญหาเรื่องขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร กล่าวคือ

ปัญหารายได้ต่ำ คนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างซึ่งอยู่ในภาคแรงงานที่มีราคาถูกต้องหาเข้ากินค่ามีรายได้อยู่ในช่วง 200-300 บาทต่อวัน ประกอบกับภาระที่แต่ละครัวเรือนจะต้อง แบกรับไว้ จึงส่งผลทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย อีกทั้งในชุมชนดังกล่าวยังขาดการสร้างอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนเกิดภาวะหนี้สินเนื่องจากต้องกู้ยืมเงินจาก ห้างแหล่งเงินกู้ในระบบและนอกระบบมาเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิต ดังนั้น ปัญหารายได้ต่ำ จึงส่งผลให้ประชากรในวัยเด็กขาดโอกาสในการเข้ารับการศึกษาที่ดีและการประกอบอาชีพที่มั่นคงเพื่อที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้อย่างเพียงพอ

ปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวรซึ่งเป็นปัญหาที่มีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน กล่าวคือ ในอดีตพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าของการรถไฟแห่งประเทศไทย คนใน

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2553 เมื่อรัฐบาลมีนโยบายรถไฟรางคู่เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพการคมนาคมในระบบรางรวมระยะทาง 873 กิโลเมตร ใน 6 เส้นทางสำคัญคือ 1) ฉะเชิงเทรา-คลองสิบเก้า-แก่งคอย ระยะทาง 106 กิโลเมตร 2) ลพบุรี-ปากน้ำโพ ระยะทาง 118 กิโลเมตร 3) มาบกะเบา-ชุมทางถนนจิระ ระยะทาง 132 กิโลเมตร 4) ชุมทางถนนจิระ-ขอนแก่น ระยะทาง 185 กิโลเมตร 5) นครปฐม-ชุมทางหนองปลาดุก-หัวหิน ระยะทาง 165 กิโลเมตร 6) ประจวบคีรีขันธ์-ชุมพร ระยะทาง 167 กิโลเมตร ให้สามารถขนส่งได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ที่สำคัญจะเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่ระบบโลจิสติกส์ของไทยที่จะก้าวสู่ความเป็นสากล ด้วยข้อจำกัดของระบบรถไฟทางเดียวก็คือ ไม่สามารถทำเวลาในการขนส่งได้เพราะต้องรอการสับหลักขบวนรถไฟที่จะผ่านในเส้นทางเดียวกัน ขณะที่ระบบทางคู่จะทำให้ขบวนรถไฟสามารถที่จะสวนทางกันได้ ไม่ต้องเสียเวลากับการหลีกทางให้แก่ขบวนรถไฟ ที่สวนทาง ซึ่งในการพัฒนาให้เกิดรถไฟรางคู่ ภาครัฐและการรถไฟแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ที่มีความจำเป็นที่จะต้องขยายพื้นที่ในการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมระบบรางคู่ตามนโยบายดังกล่าว

ดังนั้น ชาวบ้านชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ที่เคยอยู่อาศัยกันมาภายใต้การคุ้มครองของคำตัดสินของศาลจังหวัดขอนแก่นในการอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวต้องอยู่ด้วยความหวาดระแวงเป็นอย่างมากซึ่งคนในชุมชนจึงได้มีการต่อสู้เพื่อการอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว นำโดยประธานชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ จึงนำข้อมูลมาทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนได้ข้อสรุปว่า หากคนในชุมชนต้องการอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจะต้องขอเช่าพื้นที่กับการรถไฟแห่งประเทศไทย คนในชุมชนจึงได้รวบรวมเงินเพื่อเป็นค่าเดินทางให้ประธานชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนของคนในชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ไปดำเนินการขอเช่าพื้นที่กับการรถไฟแห่งประเทศไทย บทสรุปจากการดำเนินการในครั้งนั้นผลปรากฏว่ามีมติจากคณะรัฐมนตรีในช่วงที่นายโสภณ ชาร์มย์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมให้ชุมชนเทพารักษ์สามารถเช่าพื้นที่การรถไฟแห่งประเทศไทยได้ในอัตราไม่เกิน 20 บาทต่อตารางเมตรต่อปีต่อหลังคาเรือน ซึ่งคนในชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ร้อยละ 60 ได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่กับการรถไฟแห่ง

อย่างไรก็ตาม แม้พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 จะได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่กับ การรถไฟแห่งประเทศไทยแล้วแต่ชาวบ้านก็ยังเกิดความไม่มั่นใจในการอยู่อาศัย หากนโยบายรถไฟรางคู่ เกิดการนำไปปฏิบัติจริงและการรถไฟแห่งประเทศไทยต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในการดำเนินโครงการใหญ่ ๆ ซึ่งคนในชุมชนจะต้องย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่อื่น โดยกลุ่มชาวบ้านร้อยละ 60 ของชุมชนที่ได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่การรถไฟแห่งประเทศไทยจะได้รับการคุ้มครองสิทธิจากการเช่าพื้นที่ โดยการรถไฟแห่งประเทศไทยจะต้องหาที่อยู่อาศัยใหม่ให้กับคนกลุ่มนี้ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 40 จะไม่ได้รับการคุ้มครองตามสิทธิดังกล่าวนี้

จากปัญหาดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายในชุมชน กล่าวคือการขาดโอกาสการประกอบอาชีพที่มีรายได้แน่นอน มีรายได้ต่ำ และชุมชนมีลักษณะของการไม่มีที่อยู่อาศัย ที่มั่นคง การขาดโอกาสในการศึกษา จึงส่งผลให้เกิดสภาพความยากจนขึ้นในชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านคุณภาพชีวิตที่ด้อยลงเนื่องจากความยากลำบากในการใช้ชีวิตและการเป็นหนี้สิน การขาดความร่วมมือและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเนื่องจากต้องเอาตัวรอดในการหาเลี้ยงชีพ ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน คือ นโยบายของรัฐบาลที่ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชน

แม้ว่า สภาพของชุมชนโดยรวมจะเป็นลักษณะชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยไม่ค่อยดีนัก มีความแออัดไม่มั่นคงถาวร เพราะพื้นที่เป็นของการรถไฟแห่งประเทศไทย แต่อัตราการอพยพย้ายถิ่นออกของคนในชุมชนมีเพียงร้อยละ 5 เนื่องจากชุมชนอยู่ในเขตเมือง และเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงแหล่งประกอบอาชีพได้ง่าย มีการคมนาคมที่สะดวก มีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เข้าถึง และสามารถเข้าถึงการบริการจากภาครัฐได้ง่าย



ภาพแสดงทางรถไฟที่อยู่ใกล้กับที่อยู่อาศัยของชุมชน

6.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

สถานการณ์ปัญหาสังคมของชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ข้างต้น ในประเด็นปัญหาเรื่องรายได้ต่ำ คนในชุมชนยังขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวกันอย่างจริงจัง นอกจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน อาทิ เทศบาลได้เข้ามาฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชน เช่น การทำดอกไม้จันทน์ ทอเสื่อ ทำพรมเช็ดเท้า เป็นต้น แต่ผลการดำเนินการไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากคนในชุมชนผลิตสินค้าออกจำหน่ายแต่ยังขาดความรู้ในเรื่องการตลาดทำให้สินค้าที่ผลิตออกมาจึงไม่มีตลาดรองรับอีกทั้งการดำเนินงานของหน่วยงานราชการขาดความต่อเนื่องไม่จริงจังและขาดการติดตามผล จึงทำให้ชุมชนยังคงสภาพปัญหาความยากจนอยู่ต่อไป

สำหรับปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงถาวรทำให้ผู้นำและคนในชุมชนบางกลุ่มพยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาโดยการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนและความร่วมมือ จากภายในชุมชน ได้แก่ ความพยายามในการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันหาแนวทางแก้ไขและความพยายามในการระดมเงินเพื่อใช้เป็นค่าเดินทางในการไปดำเนินการขอเช่าพื้นที่อยู่อาศัยกับ การรถไฟแห่งประเทศไทย

นอกจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนด้วย คือ เครือข่ายสลัม 4 ภาค เข้ามาช่วยเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำ รวมทั้งติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้กับชุมชน จะเห็นได้ว่าหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชนในเรื่องที่อยู่อาศัยจะเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคม ส่วนหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหให้กับชุมชนได้ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 เป็นพื้นที่ที่มีการดูแลทับซ้อนกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการรถไฟแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจ ดังนั้น การดำเนินการต่าง ๆ ในพื้นที่ บริเวณชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ซึ่งถือเป็นพื้นที่กรรมสิทธิ์ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ทางเทศบาลนครขอนแก่นจึงไม่สามารถเข้าไปให้การช่วยเหลือดูแลรับผิดชอบชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ได้เนื่องจากหน่วยงานทั้ง 2 หน่วยงานซึ่งถือเป็นกลไกของรัฐ เพราะฉะนั้นการที่หน่วยงานภาครัฐหนึ่ง จะเข้าไปดูแลพื้นที่ในเขตอำนาจของอีกหน่วยงานรัฐหนึ่งจึงไม่สามารถที่จะกระทำได้ซึ่งเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ทางกฎหมายที่ได้ระบุไว้

จากสภาพปัญหาที่เรื้อรังดังกล่าว ชุมชนจึงต้องการความช่วยเหลือให้หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยให้คนในชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร โดยการออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดินให้กับคนในชุมชนดังกล่าวเนื่องจากคนในชุมชนไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปที่อื่น ทั้งนี้



ภาพแสดงสภาพที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน

6.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนเทพารักษ์ 2 เขต 1 ที่กล่าวถึงข้างต้น มาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน คือ กองทุนสนับสนุนชุมชน และโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงาน ดังนี้

กองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการดำเนินชีวิต และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย แต่อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เนื่องจากคนในชุมชนขาดความร่วมมือและ การรวมกลุ่มของคนในชุมชน และขาดวินัยในการชำระหนี้ กองทุนดังกล่าวจึงไม่ประสบผลสำเร็จ

สำหรับโครงการบ้านมั่นคงมีการดำเนินการในลักษณะของภาครัฐโดยเทศบาลและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนจะจัดสรรที่อยู่อาศัยในพื้นที่อื่นให้กับคนในชุมชน แต่การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากคนในชุมชนไม่ต้องการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยไปที่อื่นเพราะไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตที่เคยดำเนินมารวมทั้งไกลจากแหล่งประกอบอาชีพ โครงการดังกล่าวจึงไม่ได้ดำเนินการ

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนที่เชื่อมโยงกับการมีรายได้ต่ำ การขาดโอกาสในการประกอบอาชีพที่มั่นคง รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการสร้างอาชีพเสริมจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนด้วยตนเองเพื่อให้คนในชุมชนมีศักยภาพในการหาเลี้ยงชีพตนเองได้ และชุมชนมีความเข้มแข็ง

ประการที่สอง การแก้ไขปัญหาของชุมชน รัฐจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และจัดระบบสวัสดิการอุดหนุนจากรัฐให้กับชุมชน เช่น ระบบสวัสดิการที่อยู่อาศัย กองทุนสนับสนุนชุมชน เป็นต้น

ประการที่สาม การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่องและจริงจัง มีกลไกและกระบวนการในการสื่อสารข้อมูลที่มีความเปิดเผยและมีความโปร่งใสเพื่อเป็นข้อมูลป้อนกลับในการกำหนดนโยบายและนำนโยบายไปปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน

ประการที่สี่ นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง ซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และมีความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นผ่านสภาพของคนในชุมชนที่มีโอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้ที่มั่นคง สามารถหาเลี้ยงตนเองได้ มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง มีการศึกษาที่สูงขึ้น ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว คนในชุมชนมีการดำรงชีวิต อย่างมีความสุข

7. ชุมชนบ้านห้วยมะระ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี: ความยากจนจากการขาดทรัพยากรทำกินและขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

7.1 บริบทชุมชน

บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีพื้นที่ทั้งหมด 1,960 ไร่ ซึ่งคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันที่ได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกัน

สภาพทางกายภาพของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้านเพื่อใช้ในการทำการเกษตรและอุปโภคในหมู่บ้าน ภายในพื้นที่มีถนนที่สามารถใช้งานได้ในทุกฤดูกาล ในชุมชนไม่พบปัญหาเกี่ยวกับมลพิษและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง ส่วนระบบการสื่อสารโทรคมนาคมนั้นอาศัยโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นหลัก

วิถีชีวิตชุมชน หมู่บ้านห้วงมะระมีจำนวนครัวเรือน 125 ครัวเรือน ประชากรในพื้นที่ทั้งหมด 471 คน แบ่งเป็นเพศชาย 215 คน เพศหญิง 256 คน สัดส่วนประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จำนวน 154 คน และเด็ก จำนวน 100 คน และมีคนในชุมชนมีการอพยพย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานที่อื่น นอกจากนี้ผู้ปกครองที่ออกไปรับจ้างทำงานโรงงานยังนำบุตรหลานมาฝากให้ผู้สูงอายุไว้เลี้ยงดู สำหรับการศึกษาของคนในชุมชน ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาและไม่ได้รับการศึกษาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนจึงประกอบอาชีพทางการเกษตรและรับจ้างทั่วไปขายแรงงานเป็นส่วนใหญ่

สภาพเศรษฐกิจ คนในชุมชนบ้านห้วงมะระประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักมีจำนวน 41 ครัวเรือน ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและรับจ้างก่อสร้าง จำนวน 36 ครัวเรือน และอาชีพอื่น ๆ จำนวน 48 ครัวเรือน ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ 16 ครัวเรือน ทำดอกไม้ประดิษฐ์ 10 ครัวเรือน ทำสวน ปลูกลำไย 8 ครัวเรือน ทำไร่อ้อย 5 ครัวเรือน รับราชการ 5 ครัวเรือน ค้าขาย 3 ครัวเรือน และเสริมสวย 1 ครัวเรือน คนในชุมชนมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 100-150 บาทต่อวัน และมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 18,000-24,000 บาทต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 1,500-2,000 บาทต่อเดือน และจากการสำรวจมีครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ.ในปี 2553 มีจำนวน 10 ครัวเรือน และมีหนี้สินเฉลี่ย 10,000 บาทต่อคนต่อปี ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินในระบบคือหนี้จากการกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านห้วงมะระ ส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อการดำรงชีพและการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

สภาพสังคมและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน พบว่า จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีจำนวน 50 ครัวเรือน ต้องเช่าที่ดินในการประกอบอาชีพทางการเกษตรครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยมีจำนวน 20 ครัวเรือน และจากการสำรวจในปี 2554 มีครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยดังกล่าวมีบ้านเรือนที่ไม่มั่นคงแข็งแรงถาวร จำนวน 6 ครัวเรือน

สภาวะสุขภาพของคนในชุมชน พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพ มีโรคประจำตัวเป็นโรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคกระดูกพรุน และโรคไขข้ออักเสบ

จากการพิจารณาศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนยังมีข้อจำกัดในเรื่องการขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเนื่องจากประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเด็ก ซึ่งมีผู้สูงอายุบางครอบครัวยังต้องมีการเลี้ยงดูบุตรหลานที่ลูกนำมาฝากเลี้ยงอีกด้วย อีกทั้งวัยแรงงานในชุมชนยังอพยพไปทำงานยังต่างจังหวัด และในเขตพื้นที่ใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้การรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมของชุมชน หรือการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพเป็นไปได้ยาก



ภาพแสดงวิถีชีวิตของชุมชนที่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

7.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านห้วงมะระ พบว่าความเดือดร้อนของ คนในชุมชนคือปัญหาหลักเกี่ยวกับความยากจนอันมีสาเหตุมาจากรายได้ต่ำ ปัญหาที่ดินสำหรับประกอบอาชีพทำการเกษตร และปัญหาที่ดินเพื่ออยู่อาศัย

ปัญหาความยากจน สาเหตุมาจากสัดส่วนประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเด็ก วัยแรงงานมีจำนวนน้อย อีกทั้งวัยแรงงานดังกล่าวยังประกอบอาชีพรับจ้างขายแรงงานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาชีพดังกล่าวเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่ำจึงไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีทั้งผู้สูงอายุและเด็ก นอกจากนี้ผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างส่วนใหญ่ประมาณ 30 ครอบครัว นิยมอพยพไปทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้างในเขตตัวเมืองสิงห์บุรี เขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑลประมาณร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด เนื่องจากในชุมชนมีการจ้างงานในกลุ่มอาชีพรับจ้างน้อย และอีกสาเหตุคือปัญหาเรื่องขาดที่ดินทำกินเพื่อทำการเกษตรส่งผลให้ครอบครัวขนาดใหญ่ คือ ครอบครัวที่มีผู้สูงวัยและเด็กจำนวนมาก แต่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเป็น สาเหตุให้เกิดปัญหาความยากจน ถึงแม้ปัจจุบันจะมีศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ประจำหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือเด็กคนชรา และผู้ประสพภัยในชุมชน แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน

สำหรับปัญหาเรื่องที่ดินเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวนผู้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองมีเพียง 27 ครอบครัว ที่เหลือ 50 ครอบครัวไม่มีพื้นที่สำหรับทำการเกษตร ส่งผลให้มีรายได้ต่ำ เนื่องจากผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินต้องประกอบอาชีพรับจ้างเป็นหลักซึ่งอาชีพดังกล่าวไม่ได้มีรายได้เป็นประจำทุกวัน ปัญหาการขาดที่ดินทำกินส่งผลทำให้คนในชุมชนต้องไปทำงานรับจ้างมีอาชีพที่ไม่มั่นคงและมีรายได้น้อยและไม่แน่นอน

สำหรับปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย คนในชุมชนไม่มีที่ดินเป็นของตนเองสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย มีทั้งหมด 20 ครอบครัว โดยอาศัยอยู่ในที่ดินของกรมชลประทาน ที่ดินสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบล และที่ดินสาธารณะขององค์การบริหารส่วนจังหวัดซึ่งมีจำนวน 6 ครอบครัว ที่มี

จากสถานการณ์ในประเด็นปัญหารายได้ต่ำ และการขาดที่ดินทำกินส่งผลให้เกิดปัญหาใน ด้านคุณภาพชีวิตตามมา ดังนี้

ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยที่ไม่สามารถซ่อมแซมปรับปรุงสภาพบ้านเรือนให้มั่นคงแข็งแรงถาวรได้เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการปรับปรุงซ่อมแซม อีกทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเท่าที่ควร

ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน เนื่องจากหมู่บ้านห้วยมะระเป็นหมู่บ้านที่ห่างไกลจากสถานพยาบาลชุมชน การเดินทางเพื่อเข้ารับการรักษาของผู้สูงอายุเกิดความยากลำบากในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ เนื่องจากผู้ที่มีฐานะยากจนนั้นไม่มีรถยนต์ส่วนตัวเพื่อใช้สำหรับการเดินทางไปรับบริการด้านสุขภาพ ต้องอาศัยรถประจำทางที่มีบริการเพียง 2-3 รอบต่อวัน อีกทั้งระยะทางที่ไกลจึงเกิดความยากลำบากในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของหน่วยงานรัฐ

ปัญหาเรื่องการศึกษา เนื่องจากผู้ปกครองมีรายได้น้อย ส่งผลให้บุตรหลานได้รับการศึกษาเพียงภาคบังคับ เนื่องจากระยะทางระหว่างบ้านไปโรงเรียนมีระยะทางไกลเกือบ 30 กิโลเมตร การเดินทางจำเป็นต้องอาศัยรถรับจ้างรับ-ส่งนักเรียนซึ่งมีค่าใช้จ่าย 300-700 บาทต่อเดือน อีกทั้งค่าใช้จ่ายด้านอุปกรณ์การเรียนก็สูง เช่น ชุดนักเรียน รองเท้า กระเป๋า หนังสือเรียน และอื่น ๆ เพราะเงินที่รัฐบาลสนับสนุนนั้นไม่เพียงพอต่อค่าอุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย จึงไม่สามารถส่งบุตรหลานให้เรียนในระดับสูงได้



ภาพแสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคงถาวรของคนในชุมชน

7.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

จากสถานการณ์ปัญหาสังคมของชุมชนบ้านห้วยมะระข้างต้น ทำให้ผู้นำและคนในชุมชนรวมกลุ่มกันพยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ทางหมู่บ้านได้ขอการสนับสนุน เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากองค์การบริหารส่วนตำบล โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดสรรพื้นที่สาธารณะที่มีเนื้อที่อยู่ประมาณ 1 ไร่ 3 งาน ให้ชาวบ้านเข้าไปอยู่อาศัยได้ ปัจจุบันมีชาวบ้านเข้าไปอยู่ในที่ดินดังกล่าวแล้ว 7 หลัง แต่ก็มีชาวบ้านบางหลังคาเรือนที่ยังไม่สามารถย้ายเข้าไปอยู่อาศัยได้เนื่องจากเนื้อที่ที่มีจำกัด และไม่มียงบประมาณในการก่อสร้างบ้านเรือน เนื่องจากอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนได้เพียงแค่ว่าที่ดินเท่านั้น ไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างบ้านเรือนได้ ถึงแม้ที่ผ่านมาจะมีโครงการบ้านเกิดให้เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างบ้านเรือนให้ แต่ก็มีข้อจำกัดในการช่วยเหลือเพราะโครงการดังกล่าวช่วยเหลือเฉพาะผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเองเท่านั้น ปัจจุบันทางผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนพยายามหาทางในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวโดยการนำเงินปันผลที่ได้จากกองทุนหมู่บ้านมาสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ช่วยเหลือซ่อมแซม แต่ไม่เพียงพอเนื่องจากเงินที่ปันผลมีจำนวนไม่มากพอ นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำในพื้นที่ก็มีความพยายามในการประสานงานผ่านทางพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล หนองกระทุ่ม เพื่อขอสนับสนุนความช่วยเหลือในด้านอื่นๆ และความช่วยเหลือตามโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของชุมชนผ่านทางหน่วยงานภาครัฐ

นอกจากนี้ความพยายามในการแก้ไขปัญหาข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคำชะอีบางระจันได้เข้ามาช่วยเหลือเบื้องต้นในการลดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายและส่งเสริมการฝึกอาชีพโดยการสนับสนุนแจกลูกเปิดให้เลี้ยงและพันธุ์พืชไว้ปลูกกินได้เพื่อลดรายจ่าย เช่น ต้นชะอม ต้นมะนาว เป็นต้น แต่การสนับสนุนดังกล่าวไม่เป็นผลเนื่องจากชาวบ้านไม่มีกำลังในการซื้ออาหารเลี้ยงเปิด จึงนำมาฝากไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด และส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน โดยฝึกการทำไม้กวาดก้านมะพร้าวและฝึกการทำน้ำยาล้างจาน โดยเน้นให้ชุมชนช่วยเหลือตัวเองได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ แต่การฝึกอาชีพดังกล่าวไม่สามารถส่งเสริมอาชีพได้เนื่องจากขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เช่น การทำไม้กวาดก้านมะพร้าว ผู้สูงอายุไม่มีแรงในการไปตัดก้านมะพร้าวหรือ เหล่าไม้ไม่ทำให้กลุ่มดังกล่าวต้องยกเลิกไป ที่ผ่านมาชุมชนเคยมีการรวมกลุ่มกันประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์ แต่เนื่องจากไม่มีตลาดในการส่งออกกลุ่มจึงต้องสลายตัวไป ปัจจุบันการแก้ไขปัญหาผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนจึงทำได้เพียงการติดต่อประสานงานเพื่อขอสนับสนุนสวัสดิการต่าง ๆ ผ่านหน่วยงานภาครัฐ ทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น



ภาพแสดงพันธุ์เป็ดที่เคยได้รับจากกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านเป็นคนรับเลี้ยง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ชุมชนจึงมีความคาดหวังต่อนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ 2 เรื่องใหญ่ ๆ ดังนี้

ความคาดหวังในการแก้ไขปัญหาความยากจน คนในชุมชนต้องการให้หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมสวัสดิการต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มเงินสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมสำหรับสวัสดิการกองทุนสำหรับผู้สูงอายุและเด็ก การจัดสวัสดิการอำนวยความสะดวกเพื่อการรักษาพยาบาล เช่น การส่งเจ้าหน้าที่พยาบาลมาตรวจสุขภาพและบริการให้กับผู้ป่วยในชุมชนที่มีความยากลำบากในการเดินทางเพื่อไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลฟรี การเพิ่มเติมนโยบายสนับสนุนสวัสดิการเรียนฟรีในส่วนอุปกรณ์การเรียนให้สามารถลดค่าใช้จ่ายผู้ปกครองได้จริง สวัสดิการเพื่อลดค่าใช้จ่าย เช่น ไฟฟ้าฟรี เป็นต้น แต่การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการส่งเสริม การฝึกอาชีพหรือการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพที่ผ่านมาไม่สามารถใช้ได้ชุมชนเพราะสัดส่วน คนในชุมชนเป็นผู้สูงอายุและเด็กเป็นส่วนใหญ่มีสภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานหนัก

ความคาดหวังในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน คนในชุมชนต้องการ ให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนที่ดินและวัสดุสำหรับสร้างหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและจัดสรรพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ทำอาชีพรับจ้างมีที่ดินทำการเกษตร ไม่ต้องออกไปรับจ้างขายแรงงานต่างจังหวัดและได้กลับมาดูแลครอบครัวโดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ

7.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านห้วยมะระที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนคือ กองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งกองทุน

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งกลุ่มสมาชิก ให้ออมทรัพย์ร่วมกันและนำมาจัดตั้งเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกซึ่งครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากสมาชิก มีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขปัญหาสภาพความยากจนที่เชื่อมโยงกับการขาดแคลนทรัพยากรในการประกอบอาชีพ นอกจากรัฐจะต้องจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนแล้ว รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ ควบคู่กับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการทุนให้แก่คนในชุมชนด้วย

ประการที่สอง การแก้ไขปัญหาของชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการลดรายจ่าย โดย การจัดระบบสวัสดิการให้กับชุมชนด้วย ซึ่งรัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดระบบสวัสดิการชุมชนจากการออมภายในชุมชนสมทบกับการอุดหนุนของรัฐคล้ายกับการจัดแหล่งเงินทุนสำหรับ การประกอบอาชีพ แต่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันคือเพื่อการลดรายจ่ายและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีหลักประกันในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ประการที่สาม การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่องและจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตาม ประเมินผล และทบทวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการปฏิบัตินโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่สี่ นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง ซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน

8. ชุมชนบ้านแก้วเพชรพลอย ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว :

ความยากจนจากการไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง

8.1 บริบทชุมชน

สภาพทั่วไปบ้านแก้วเพชรพลอย หมู่ที่ 8 ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแก้วเพชรพลอยส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่อพยพมาจากจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 มาปักหลักปลูกกระท่อมอยู่บริเวณรอบ ๆ คลองน้ำซึ่งเรียกว่า "โอจรวู" จากนั้นจึงชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ชุมชนจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันมีพื้นที่ทั้งหมด 12,428 ไร่

สภาพทางกายภาพบ้านแก้วเพชรพลอยเป็นหมู่บ้านที่มีถนนทางหลวงชนบทตัดผ่านใจกลางหมู่บ้านและถนนภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต การคมนาคมเดินทางสะดวกที่ดินบริเวณโดยรอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนาและทำไร่ปลูกมันสำปะหลัง มีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรเป็นบึงขนาดใหญ่อยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน 1 บึง เพื่อใช้สำหรับการเกษตร ภายในหมู่บ้านมีระบบสาธารณูปโภคที่ทั่วถึง กล่าวคือ มีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน



ภาพแสดงสภาพพื้นที่บ้านแก้วเพชรพลอย ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

วิถีชีวิตชุมชน บ้านแก้วเพชรพลอยมีจำนวนครัวเรือน 324 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 1,170 คน แบ่งเป็นเพศชาย 612 คน และเพศหญิง 558 คน ประชากรในพื้นที่เป็นผู้สูงอายุจำนวน 93 คน และผู้พิการอีก 6 คน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีประชากรแฝงคือแรงงานต่างด้าว ชาวเขมรอพยพเข้ามาทำงานอีกประมาณจำนวน 200-300 คน สำหรับการศึกษาของชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 430 คน รองลงมาเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

สภาพเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีจำนวนร้อยละ 90 ของคนในพื้นที่ โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นแบ่งเป็นปลูกข้าวนาปีมีจำนวนร้อยละ 80 และทำไร่มันสำปะหลังมีจำนวนร้อยละ 10 และกลุ่มผู้ประกอบอาชีพรับจ้างมีจำนวนร้อยละ 10 ของคนในพื้นที่ แบ่งเป็นผู้ที่ออกไปรับจ้างก่อสร้าง และเป็นพนักงานโรงงานในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล มีจำนวนร้อยละ 5 และ ผู้ที่รับจ้างทำงานทั่วไปในหมู่บ้าน โดยกลุ่มนี้คือกลุ่มของผู้สูงอายุ และผู้ที่มีสุขภาพไม่แข็งแรงมีจำนวนร้อยละ 5 คนในชุมชนทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประกอบอาชีพรับจ้างมีรายได้เฉลี่ย 20,000-35,000 บาทต่อคนต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ย 20,000 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งหนี้สินส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่กู้ยืมมาเพื่อการลงทุนในการทำการเกษตร แหล่งกู้ยืมมาจากแหล่งเงินทุนในระบบทั้งหมด เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ในอดีตมีการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อการประกอบอาชีพ และกลุ่มต่าง ๆ เช่น การรวมกลุ่มกันผลิตไม้ดอกไม้ประดับ จัดตั้งร้านค้าหมู่บ้าน และธนาคารข้าว แต่ปัจจุบันได้สลายตัวไปเนื่องจากขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึงขาดตลาดในการส่งจำหน่ายสินค้าและปัญหาในเรื่องของการบริหารจัดการ ปัจจุบันมีเพียงการรวมกลุ่มออมทรัพย์ มีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 2,000,000 บาท กลุ่มกองทุนหมู่บ้านมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 3,000,000 บาท และกลุ่มฌาปนกิจครอบครัว มีสมาชิกจำนวน 1,000 คน เมื่อมีผู้เสียชีวิตเก็บเงินจากสมาชิกครั้งละ 10 บาท เพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิตรายละ 10,000 บาท เท่านั้น

ภาวะสุขภาพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาด้านสุขภาพ มีเพียงเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคข้อเข่าเสื่อม เป็นต้น

หากพิจารณาศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนยังขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน รวมถึงขาดตลาดในการส่งจำหน่ายสินค้าและปัญหาในเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม จึงส่งผลให้ประชาชนในชุมชนไม่มีรายได้เสริมจากการรวมกลุ่ม และไม่ได้รับการสนับสนุน และช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก



ภาพแสดงการประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านแก้วเพชรพลอย

8.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านแก้วเพชรพลอย พบว่า ความเดือดร้อนของคนในชุมชน คือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องรายได้ที่ต่ำอันมีสาเหตุมาจากการขาดแหล่งเงินทุนและทรัพยากรในการประกอบอาชีพ

ความเดือดร้อนที่เกิดจากปัญหาการขาดแหล่งเงินทุนและทรัพยากรสำหรับประกอบอาชีพเชื่อมโยงไปถึงปัญหาเรื่องรายได้ต่ำของคนในชุมชน หากจำแนกกลุ่มผู้เดือดร้อนสามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม มีดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีจำนวนร้อยละ 90 ของคนในพื้นที่ โดยกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวเป็นผู้ที่มีที่ดินสำหรับการทำเกษตร แต่ที่ดินดังกล่าวเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ปัจจุบันขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดินที่แสดงการครอบครองของเจ้าของที่ดิน (น.ส.3) แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ที่ดิน สปก. (หนังสือที่มีสิทธิครอบครองที่ดิน) และที่ดิน ภบท.5 (เสียภาษีบำรุงท้องที่) จำนวนทั้งสิ้นประมาณ 7,000 ไร่ ซึ่งที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ดังกล่าวไม่สามารถนำไปจำนองสำหรับขอกู้ยืมเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพได้ ซึ่งความต้องการของชาวบ้านต้องการครอบครองที่ดินที่ใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบอาชีพ และสามารถนำไปจำนอง เพื่อหาต้นทุนในการประกอบอาชีพได้

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้ที่ไม่มียี่สิบสำหรับทำการเกษตร มีจำนวนร้อยละ 10 ของคนในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มผู้เดือดร้อนเหล่านี้ต้องย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้างและเป็นพนักงานโรงงานในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑลมีจำนวนร้อยละ 5 ได้ค่าแรงตามค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน แต่ต้องอพยพไปทำงานเป็นช่วงระยะเวลาหลายเดือนติดต่อกันทำให้ไม่สามารถอยู่ดูแลครอบครัวได้เท่าที่ควร และผู้ที่รับจ้างทำงานทั่วไปในหมู่บ้าน โดยกลุ่มนี้คือกลุ่มของผู้สูงอายุและผู้ที่มีสุขภาพ ไม่แข็งแรงไม่สามารถเข้าไปทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑลได้ มีจำนวนร้อยละ 5 โดย

8.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

ความพยายามในการแก้ไขปัญหากรณีของผู้ที่ยังไม่มีที่ดินสำหรับการเกษตรในชุมชน ไม่มีการรวมตัวกันเรียกร้องหรือทำหนังสือเพื่อให้ภาครัฐดำเนินการเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินสำหรับ ทำการเกษตรให้ เนื่องจากที่ผ่านมาไม่มีหน่วยงานใดที่เข้ามาทำความเข้าใจหรือให้ข้อมูลในการแก้ไขหรือการหาทางออกเกี่ยวกับเรื่องนี้ อีกทั้งคนในชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมและไม่เห็นความจำเป็นเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินทำกินเนื่องจากเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย ต่อการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และไม่เชื่อมั่นว่าหน่วยงานภาครัฐจะสามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนได้

การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับรายได้ ที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ได้เข้ามาพยายามที่จะส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาคนในชุมชนเคยมีการรวมกลุ่มกันผลิตไม้ดอกไม้ประดับ จัดตั้งร้านค้าหมู่บ้าน และธนาคารข้าว แต่เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการที่ดี ส่งผลให้กลุ่มดังกล่าวต้องสลายตัวไปในที่สุด จึงส่งผลให้งบประมาณในการสนับสนุนในเรื่องการส่งเสริมอาชีพในปัจจุบันไม่สามารถจัดสรรงบประมาณมายังชุมชนได้เนื่องจากชุมชนยัง ขาดการรวมกลุ่มเพื่อการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ชุมชนมีความคาดหวังให้หน่วยงานรัฐเข้ามาให้ข้อมูลและ เป็นพี่เลี้ยงในการสนับสนุนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนต่อการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐทั้งในเรื่องของแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และงบประมาณที่รัฐจัดสรรมาเพื่อส่งเสริมอาชีพ เนื่องจากชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภารกิจ การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ จึงไม่ทราบว่าตนเองมีสิทธิในการเรียกร้องผลประโยชน์ในด้านใดได้บ้าง อีกทั้งคนในชุมชนยังต้องการให้รัฐจัดสรรที่ดินให้กับผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินและการส่งเสริมอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

8.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านแก้วเพชรพลอยที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน คือ กองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย โดยชุมชนมีคณะกรรมการ ในการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เป็นเพียงการบรรเทาปัญหาในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากกองทุนดังกล่าวมีจำนวนจำกัด และบางกองทุนไม่มีความต่อเนื่องจึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาจัดตั้งเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิก ซึ่งครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากสมาชิก มีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณา ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขปัญหาสภาพความยากจนที่เชื่อมโยงกับการขาดแคลนทรัพยากรในการประกอบอาชีพ นอกจากรัฐจะต้องจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนแล้ว รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ ควบคู่กับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการทุนให้แก่คนในชุมชนด้วย

ประการที่สอง การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่อง และจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตามประเมินผลและทบทวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการปฏิบัตินโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่สาม นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง ซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน

9. ชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี: ความยากจนและชาติที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

9.1 บริบทชุมชน

สภาพทั่วไปชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรีมีครัวเรือนทั้งหมด 112 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,500 คน แบ่งเป็นวัยทำงาน จำนวน 1,234 คน ผู้สูงอายุ จำนวน 100 คน เด็ก จำนวน 160 คน และผู้พิการ จำนวน 6 คน โดยประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนอพยพย้ายถิ่นมาจากอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่เมื่อ 40 ปีก่อนเพื่อมาทำงานรับจ้างในโรงสีและโรงงานใกล้เคียงในพื้นที่และพักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 มาจนปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมภายในชุมชนอยู่กันอย่างแออัด บ้านเรือนปลูกติดกันอย่างหนาแน่น สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ไม่มั่นคงเป็นเพียงบ้านไม้ยกพื้นสูงเนื่องจากพื้นด้านล่างเป็นทางระบายน้ำเน่าเสีย ทางเข้าออกในชุมชนเป็นเส้นทางขนาดเล็กยกพื้นสูงเช่นเดียวกัน โดยเส้นทางเข้าออกมีเพียงเส้นทางเดียวความกว้างของถนนเพียง 1.50 เมตรเท่านั้น มลพิษภายในชุมชนส่วนใหญ่คือมลพิษทางกลิ่นที่มาจากน้ำเน่าเสียที่อยู่ภายใต้บ้านเรือนที่ยกพื้นสูง



ภาพแสดงสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี

สภาพทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 หมู่ที่ 4 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวนร้อยละ 95 ที่เหลืออีกจำนวนร้อยละ 5 ประกอบอาชีพค้าขายและรับราชการ คนในชุมชนทั้งหมดมีรายได้เฉลี่ย 200-300 บาทต่อวัน หรือประมาณ 50,000-70,000 บาทต่อปี ในชุมชนมีการจัดตั้งกองทุนชุมชน 2 กองทุน คือ กองทุนชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 5 (เพื่อการออมทรัพย์สัจจะ) มีเงินคงเหลือ 388,221 บาท และกองทุนชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 5 (กองทุนเงินล้านหมู่บ้าน) มีเงินคงเหลือ 140,329 บาท ปัจจุบันกองทุนให้กู้ยืมเงินไปแล้ว 60 ครัวเรือน คนใน

การรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่ผ่านมามีหน่วยงานรัฐเข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มในเรื่องของการส่งเสริมอาชีพในการประดิษฐ์โมบายรีไซเคิลจากของเหลือใช้แต่เป็นการประดิษฐ์ไว้ใช้ในครัวเรือนมิได้ เพื่อจำหน่าย หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนคือ เทศบาลนครปากเกร็ดและสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1 (สสว.1) ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แต่ปัจจุบันไม่มีการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชนเนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มเพื่อรับงบประมาณในการช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐได้

ระดับการศึกษาของคนในชุมชน ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจาก ผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างซึ่งมีรายได้น้อยจึงไม่สามารถส่งบุตรหลานให้เรียนในระดับที่สูงได้ ประกอบกับผู้ปกครองไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาเท่าที่ควร เมื่อจบการศึกษาในระดับ ประถมศึกษาปีที่ 6 จึงนิยมให้บุตรหลานออกมาทำงานรับจ้างช่วยหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว

ภาวะสุขภาพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาด้านสุขภาพ มีเพียงเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคข้อเข่าเสื่อม เป็นต้น

หากพิจารณาศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนยังขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชนทำให้ไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มเพื่อการส่งเสริมอาชีพได้ ส่งผลให้คนในชุมชนไม่สามารถขอการสนับสนุนงบประมาณในการส่งเสริมอาชีพหรืองบประมาณเพื่อส่งเสริมกลุ่มต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐได้

9.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 หมู่ที่ 4 พบว่า ความเดือดร้อนในชุมชนที่เป็นปัญหาหลักคือ ปัญหาความยากจนอันมีสาเหตุมาจากรายได้ต่ำ และปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

ปัญหาความยากจนอันเนื่องมาจากรายได้ต่ำมาจากหลายสาเหตุดังนี้

ประการที่หนึ่ง สาเหตุมาจากระดับการศึกษาของคนในชุมชน พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้น จึงขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ คนในชุมชนจึงต้องประกอบอาชีพรับจ้าง ทำให้มีรายได้ที่ไม่มั่นคงและมีรายได้ต่ำ

ประการที่สอง เนื่องจากการประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างได้รับค่าแรงรายวัน ถึงแม้จะเป็นค่าแรงที่ได้ตามราคาค่าแรงขั้นต่ำคือ 200-300 บาท แต่ก็

ประการที่สาม คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมเป็นสาเหตุให้ขาดการรวมกลุ่มอาชีพ คนในชุมชนจึงขาดโอกาส ในการรับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องของการส่งเสริมอาชีพ เนื่องจากเงื่อนไขในการช่วยเหลืองบประมาณสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มให้ได้ก่อนจึงจะสามารถของบประมาณสนับสนุนได้

ปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงมีสาเหตุมาจากเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพมาจากทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อเข้ามาทำงานในโรงสี ซึ่งสมัยก่อนการอพยพเข้ามาเป็นลักษณะของประชากรแฝงไม่ได้ขอทะเบียนบ้านกับทางเทศบาล เป็นเพียงการย้ายชื่อเข้ามาเป็นผู้อาศัยอยู่กับทะเบียนบ้านของนายจ้าง และเมื่ออพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากจึงมีการเช่าที่ดินเพื่อปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยกันเป็นกลุ่มจนขยายตัวมากขึ้น ปัจจุบันการอาศัยอยู่ในชุมชนจึงมีทั้งกลุ่มผู้ที่เช่าเฉพาะที่ดินเพื่อปลูกบ้านเรือนและที่เช่าเป็นบ้านเช่ารายเดือน

ประการที่สอง คนในชุมชนมีรายได้ต่ำ เนื่องจากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง จึงไม่มีโอกาสในการออมเงินสำหรับซื้อหรือปรับปรุงที่อยู่อาศัยใหม่ เนื่องจากที่ดินบริเวณดังกล่าวมีราคาแพง อีกทั้งสถานที่ในการประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชน คนในชุมชนจึงไม่ต้องการย้ายออกไปหาที่อยู่ใหม่เพราะไม่สะดวกในการเดินทางไปทำงาน

จากสถานการณ์ในประเด็นปัญหาความยากจนอันมีสาเหตุมาจากรายได้ต่ำ และปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ส่งผลให้เกิดปัญหาในด้านคุณภาพชีวิตตามมา ดังนี้

ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนแออัดจึงเกิดการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน อีกทั้งรายได้ที่ต่ำส่งผลให้คนในชุมชนนิยมค้ายาเสพติดเนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย แม้ที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่ตำรวจจะจับกุมไปบ้าง แต่ก็ยังมีทั้งผู้เสพและผู้ค้าอยู่เป็นจำนวนมาก

ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน เนื่องจากสภาพบ้านเรือนปลูกสร้างอยู่บนทางระบายน้ำเน่าเสีย ส่งผลให้เกิดมลพิษทางกลิ่นและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงและเชื้อโรคจำนวนมาก

ปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเป็นแหล่งแพร่ระบาดของยาเสพติด จึงเกิดปัญหาการลักทรัพย์เกิดขึ้น แม้จะเป็นเพียงการลักทรัพย์ภายในบ้านที่เป็นเครือญาติกัน แต่ความกังวลของคนในชุมชนก็กลัวว่าจะเกิดการลักทรัพย์แพร่ขยายไปยังเพื่อนบ้านใกล้เคียง



ภาพแสดงการประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์

9.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คนในชุมชนยังไม่มีความตื่นตัวในการพยายามหาทางออกของปัญหาทั้งปัญหาความยากจนอันมีสาเหตุมาจากรายได้ต่ำ และปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เนื่องจากชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วม ขาดการรวมกลุ่มและต่างคนต่างอยู่ จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาอะไรได้มากนัก

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ความคาดหวังในอนาคตของคนในชุมชนต่อนโยบายภาครัฐ มีดังนี้

ประการที่หนึ่ง ชุมชนต้องการนโยบายที่สนับสนุนงบประมาณให้กับชุมชนในด้านการส่งเสริมอาชีพรวมทั้ง ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน และกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมเพื่อการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพเสริมเพื่อเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง

ประการที่สอง คนในชุมชนต้องการนโยบายด้านการส่งเสริมปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนโดยเฉพาะถนนที่เข้าชุมชนบางส่วนยังมีความกว้างเพียง 1.5 เมตรเท่านั้น การสัญจรไปมาไม่สะดวก โดยชาวบ้านกังวลว่าหากเกิดเหตุเพลิงไหม้ในชุมชนที่แออัดดังกล่าวจะอพยพหนีไม่ทัน

ประการที่สาม นโยบายในการปราบปรามยาเสพติดและรักษาความสงบเรียบร้อย เนื่องจากคนในชุมชนมีความกังวลกับปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและกังวลต่อความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก

ประการที่สี่ นโยบายด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้นโดยการจัดสรรที่อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนเดิมหรือการสนับสนุนเงินสำหรับซ่อมแซมบ้านเรือนให้กับผู้ที่มีบ้านเรือนไม่มั่นคงถาวรและผู้ที่ไม่สามารถปรับปรุงบ้านเรือนของตนเองได้เนื่องจากรายได้ต่ำ

9.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนบ้านใหม่สมานฉันท์ 4 หมู่ที่ 4 ที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนคือ กองทุนสนับสนุนชุมชน การออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน และโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย โดยชุมชนมีคณะกรรมการในการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตามผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ เป็นเพียงการบรรเทาปัญหาในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากกองทุนดังกล่าวมีจำนวนจำกัดและไม่มีความต่อเนื่องจึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้

การออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกให้ ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาจัดตั้งเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิก ซึ่งครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิกแต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากสมาชิกมีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อยและไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ

ส่วนโครงการบ้านมั่นคงเป็นการดำเนินการของภาครัฐโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เข้ามาส่งเสริมเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย จะจัดสรรที่อยู่อาศัยในลักษณะบ้านเดี่ยว บ้านแฝด และบ้านแถวให้กับผู้ที่มีรายได้น้อยในชุมชน แต่การดำเนินการดังกล่าวยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ขั้นตอนในการขอสนับสนุนงบประมาณเพื่อช่วยเหลือยังอยู่ในระหว่างดำเนินการ เนื่องจากจำนวนผู้ที่เข้าร่วมโครงการยังมีไม่แน่นอน จึงต้องมีการยืนยันรายละเอียดผู้ยื่นสิทธิ์ต่อไป

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้น ระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขปัญหาสภาพความยากจนที่เชื่อมโยงกับการขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ นอกจากรัฐจะต้องส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชนแล้ว รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพควบคู่กับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการทุนให้แก่คนในชุมชนด้วย

ประการที่สอง การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่อง และจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตามประเมินผลและทบทวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่สาม นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองซึ่งต้องมีความรู้สึก เป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน

10. ชุมชนบ้านหนองพล ตำบลโคกสะบ้า อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง : การขาดแหล่งเงินทุนและทรัพยากรในการประกอบอาชีพ

10.1 บริบทชุมชน

บ้านหนองพล หมู่ที่ 11 ตำบลโคกสะบ้า อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เป็นชุมชนชนบทแห่งหนึ่งในจังหวัดตรังที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ก่อนปี พ.ศ. 2400 ซึ่งมีเอกสารสิทธิ สค.1 ใบแจ้ง การครอบครองที่ดินเป็นหลักฐานว่าผู้ครอบครองเป็นผู้แจ้งว่า ตนครอบครองที่ดินแปลงใดอยู่ (แต่ปัจจุบันไม่มีการแจ้ง สค.1 แล้ว) ซึ่งทางชุมชนได้บริจาคที่ดินสาธารณะให้เป็นที่ตั้งของวัดทรายทองเมื่อปี พ.ศ. 2400 เป็นหลักฐานสำคัญในการยืนยันประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของชุมชน

สภาพทางกายภาพของบ้านหนองพลส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำสำคัญ ไหลผ่านคือห้วยทรายขาว ไหลจากทิศเหนือไปทิศใต้ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัย และเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกยางพาราซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจของพื้นที่ โดยมีป่าสาकु ซึ่งเป็นป่าชุมชนแหล่งสำคัญของตำบลโคกสะบ้าที่มีสภาพสมบูรณ์สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ ในหลากหลายรูปแบบและให้ประโยชน์ได้ตลอดปี โดยได้รับการอนุรักษ์และดูแลจากชาวบ้านในตำบลในการเฝ้าระวังการบุกรุกและการใช้ประโยชน์จากป่าภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน



ภาพแสดงสภาพพื้นที่บ้านหนองพล ตำบลโคกสะบ้า อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

วิถีชีวิตชุมชน บ้านหนองพลมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 237 ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างกันไม่หนาแน่น มีประชากรรวม 833 คน โดยมีสัดส่วนระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่ใกล้เคียงกัน ครอบครัวส่วนใหญ่ของบ้านหนองพลเป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยพ่อแม่ลูก แต่ส่วนใหญ่เมื่อลูกแต่งงานไปแล้วจะไปสร้างบ้านใหม่ซึ่งไม่ไกลจากบ้านพ่อแม่ ทำให้สามารถไปมาหาสู่และดูแลกันและกันได้สะดวก และมีบางส่วนที่เรียนจบและได้งาน ในต่างถิ่น รวมถึงออกไปตั้งถิ่นฐานนอกพื้นที่ตำบลแต่ถือเป็นจำนวนที่น้อยประมาณร้อยละ 5 ของจำนวนประชากร

สภาพทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านบ้านหนองพลจะประกอบอาชีพทำเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ ทำสวนยางพารา ปลูกผลไม้ เช่น เงาะ มังคุด เป็นต้น และปลูกผัก นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพค้าขายเป็นการขายของชำ ขายของตามตลาดนัด รับซื้อน้ำยาง รับซื้อยางพาราแผ่น และรับจ้าง เช่น ทำงานก่อสร้าง แบกไม้ยางพาราขึ้นรถบรรทุก ส่วนหนุ่มสาวทำงานในโรงงานห้องเย็น โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา รับจ้างขายของหน้าร้านในตลาดทับเที่ยง แต่ที่น่าสนใจคือ คนวัยหนุ่มสาวไม่สนใจทำนา ทำให้พื้นที่นาเปลี่ยนเป็นทำสวนยางพาราโดยเฉพาะในช่วงปี 2550-2551 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยางพาราราคาสูง คนส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองแม้ว่าจะมีพื้นที่ครอบครองของแต่ละครอบครัว ไม่มากนักและบางครั้งจะกระจายอยู่หลายแห่ง ครอบครัวแต่ละครอบครัวจะมีการประกอบอาชีพหลายอาชีพในเวลาเดียวกันเพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เด็ก ๆ ก็ต้องช่วยเหลือผู้ปกครองด้วยการกรีดยาง เก็บน้ำยาง ก่อนมาโรงเรียน สำหรับวันหยุดสุดสัปดาห์ในวันเสาร์และวันอาทิตย์ เด็ก ๆ สามารถช่วยเหลือพ่อแม่ผู้ปกครองจนเสร็จสิ้นกระบวนการทำยาง และถ้าได้ขึ้นหน้อยก็



ภาพแสดงวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน

สภาพสังคมโดยรวมมีลักษณะเป็นสังคมชนบทที่มีลักษณะเด่นในด้านทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ ป่าสาละ ผู้คนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติมีความสนิทสนมรักใคร่ในชุมชน มีภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านหลายสาขา ได้แก่ แพทย์แผนไทย ช่างไม้ ช่างจักสาน เป็นต้น ผู้คนสามารถพึ่งตนเองได้ มีน้ำใจช่วยเหลือสังคม ถนนหนทางสะดวกสบาย บ้านเรือนดูแลสะอาด มีการปลูกต้นไม้ ปลูกไม้ดอกบริเวณบ้านและบริเวณข้างถนนของหมู่บ้าน ผู้คนรักษาดินแดนประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เช่น การตั้งหิ้งบูชา ครูหมอโนราห์ เป็นต้น และด้านอาชญากรรมในพื้นที่มีปรากฏน้อยมาก

ภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง สามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ปกติ ภาวะการเจ็บป่วยในผู้สูงอายุพบได้ในโรคทั่วไป เช่น ภาวะการปวดเมื่อยโรคชราภาพ เป็นต้น

จากการพิจารณาศักยภาพชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านหนองพลเป็นชุมชนหนึ่งซึ่งมีความเข้มแข็ง ผ่านการสร้างความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นร่วมกัน อาทิ การรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาในด้านเงินทุนหมุนเวียนชุมชน โดยดำเนินการผ่านการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในหลากหลายกลุ่ม อาทิเช่น กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กลุ่ม



ภาพแสดงแผนที่ชุมชน

10.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาในประเด็นปัญหาสังคมของพื้นที่บ้านหนองพล พบว่า สภาพปัญหาที่มีความรุนแรง และมีความสำคัญเร่งด่วนในความต้องการการแก้ปัญหา คือ “ปัญหาหนี้สินเนื่องจากการขาดแหล่งเงินทุนและทรัพยากรในการประกอบอาชีพ” ซึ่งกรณีของการขาดทรัพยากรในการประกอบอาชีพในเรื่องปัญหาที่ดินทำกินของชาวบ้านตำบลโคกสะอาดเป็นกรณีปัญหาที่เรื้อรังสะสมมายาวนานโดยสืบเนื่องจากพื้นที่ของชาวบ้านในตำบลโคกสะอาด จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านเกาะหยี หมู่ที่ 1 บ้านไร่หลวง หมู่ที่ 3 บ้านไสขันธ์ หมู่ที่ 6 บ้านหนองพาน้ำ หมู่ที่ 10 และบ้านหนองพล หมู่ที่ 11 มีเนื้อที่รวม 5,803 ไร่ ได้ถูกขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณประโยชน์ทุ่งเลี้ยงสัตว์ตั้งแต่เมื่อ ปี พ.ศ. 2473 โดยที่ชาวบ้านก็มีหลักฐานในการถือครองที่ดินจากบรรพบุรุษ ก่อนการประกาศ ขึ้นทะเบียนดังกล่าวเป็นหลักฐานสำคัญในการเข้าถึงสิทธิที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยของชุมชน

ต่อมาเมื่อมีการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2526 ทำให้ยังไม่สามารถออกโฉนดที่ดินให้ได้เนื่องจากมีปัญหาติดขัดที่คณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ (คปร.) ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานไม่สามารถพิจารณาออกโฉนดที่ดินให้กับเจ้าของที่ดินได้ โดยมีความเห็นว่า หลักฐาน สค.1 มีการระบุไว้ ได้รับมาจากมรดกครอบครองก่อนปี 2473 ทำ

10.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

จากสภาพสถานการณ์และความรุนแรงของประเด็น “ปัญหาการขาดแหล่งเงินทุนและทรัพยากรในการประกอบอาชีพ” ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้าน “เสริมพลัง” ในการ “รวมกลุ่ม” ในรูปของเครือข่ายที่ดิน 5 หมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายในการพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวในหลากหลายรูปแบบวิธี และความต่อเนื่องในจำนวนความถี่และระยะเวลา ซึ่งในปี 2543 ชาวบ้านได้รวมตัวเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องออกโฉนดที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย จำนวน 1,000 ไร่ ในเนื้อที่ 5,803 ไร่ เพื่อสร้างหลักประกันให้ชาวบ้านสบายใจว่าที่ดินทำกินและที่ดินเพื่ออยู่อาศัยที่ชาวบ้านอาศัยอยู่และทำกินมาเป็นเวลานานจะไม่ถูกยึดไปโดยรัฐ และที่ดินเหล่านี้จะสามารถนำไปแปลงเป็นทุนเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพได้ จนกระทั่งสำนักงานที่ดินจังหวัดตรังได้ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินและที่ดินเพื่ออยู่อาศัยให้กับชาวบ้านไปบางส่วน จำนวน 700 แปลง รวมเนื้อที่ 1,000 กว่าไร่ ในส่วนที่เหลือยังไม่ได้ดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินและที่ดินเพื่ออยู่อาศัยให้กับชาวบ้านอีกเลยตั้งแต่ปี 2548 จนถึงปัจจุบัน

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การตั้งป้ายแดง ที่มีข้อความระบุว่า “ไม่มีโฉนด” และป้ายเขียว ที่มีข้อความระบุว่า “มีโฉนดแล้ว” หน้าที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้างที่ตั้งอยู่ริมถนนสายตรง-กระบี่ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวถือเป็น “การเรียกร้องและต่อสู้เชิงสัญลักษณ์” เพื่อให้ทางภาครัฐได้ยิน (To be Heard) และเพื่อเพิ่มอำนาจ (Empowering) ในการต่อรองสิทธิในการถือครองที่ดินจากภาครัฐ อันเนื่องมาจากเสียงของชาวบ้านที่เรียกร้องต่อการแก้ไขปัญหาไม่ดังพอ ที่จะทำให้ภาครัฐหันมาสนใจและให้ความสำคัญ



ภาพแสดงป้ายแดง และป้ายเขียว มิติ “การเรียกร้องและต่อสู้เชิงสัญลักษณ์”

เมื่อเสียงของความทุกข์ร้อน และความต้องการการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพิ่มทวีความเข้มข้นของเนื้อหาและระดับเสียงที่ดังมากขึ้น การเรียกร้องและกระบวนการต่อสู้ทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ จึงถูกหยิบยกขึ้นเพื่อสร้างกระบวนการต่อรองดังกล่าวผ่านการชุมนุมเพื่อเรียกร้องสิทธิทั้งที่หมู่บ้าน และต่อขยายตัวเป็นการเคลื่อนไหวในรูปของเครือข่ายตำบลโคกสะบ้าที่ตั้งเวทีเรียกร้องต่อ ผู้ว่าราชการจังหวัด ณ ศาลากลางจังหวัด ลูกหลานขยายตัวสู่การเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อเรียกร้องต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนเมษายน 2555 ที่ผ่านมา ในกรณีที่ เสียงเรียกร้องดังกล่าวยังคงไม่เพียงพอต่อความสนใจในการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐ

ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ คราวเรือนที่ได้รับโฉนดแล้ว ก็ยังคงมีการตั้งป้ายสีเขียว ที่มีข้อความระบุว่า “มีโฉนดแล้ว” ต่อไป แม้ว่าจะสามารถปลดป้ายสีแดงออกไปเพียงอย่างเดียว ก็สามารถกระทำได้ แต่ก็ยังคงปักป้ายเพื่อส่งสัญญาณถึงความตั้งใจในกระบวนการต่อสู้และเรียกร้องสิทธิในลักษณะของเครือข่ายที่เข้มแข็งในระดับตำบล และความต้องการสิทธิในการบริหารจัดการที่ดิน ของตนเองทัดเทียมดังเช่นประชาชนคนไทยทั่วไปที่มีสิทธิในการถือครองที่ดินของตนเอง



ภาพแสดงการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้และเรียกร้อง “ขอกกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน”

จากการรวมตัวกันของชาวบ้านสะท้อนถึงความคาดหวังของคนในชุมชน คือ ต้องการให้ภาครัฐจัดสรรที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยที่ชาวบ้านอาศัยอยู่และทำกินมาเป็นระยะเวลานานให้กับคนในชุมชน โดยการจัดสรรดังกล่าวต้องมีหลักประกันให้กับคนในชุมชนว่าจะสามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวได้ตลอดในระยะยาว รวมถึงการจัดสรรแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพให้กับคนในชุมชนเพื่อลดปัญหาหนี้สินนอกระบบที่ชาวบ้านกู้ยืมมาที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง

10.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์

เมื่อนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านหนองพลที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนคือ กองทุนสนับสนุนชุมชน และการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน ซึ่ง คนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพ และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย โดยชุมชนมีคณะกรรมการ ในการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เป็นเพียงการบรรเทาปัญหาในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากกองทุนดังกล่าวมีจำนวนจำกัด และบางกองทุนไม่มีความต่อเนื่องจึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้

ส่วนการออมเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน มีการดำเนินการในลักษณะของการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์ร่วมกัน และนำมาจัดตั้งเป็นระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกซึ่งครอบคลุมทั้ง การคุ้มครองสุขภาพ การเสียชีวิต ภัยธรรมชาติ และการให้ทุนการศึกษาแก่บุตรของสมาชิก การดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเลือกตั้งตัวแทนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากสมาชิก มีความยากจน จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างเพียงพอ

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในการประกอบอาชีพ นอกจากรัฐจะต้องจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนแล้วรัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพควบคู่กับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการทุนให้แก่คนในชุมชนด้วย

ประการที่สอง การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการดำเนินงานที่มีความต่อเนื่อง และจริงจัง รวมทั้งต้องมีกลไกในการติดตาม ประเมินผล และทบทวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการปฏิบัตินโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่สาม นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการนโยบายและตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน

11. ชุมชนบ้านบางปลาหมอ ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี : ความยากจนจากการขาดอาชีพที่มั่นคง

11.1 บริบทชุมชน

บ้านบางปลาหมอ หมู่ที่ 2 ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี บ้านบางปลาหมอ ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนและแน่นอนว่ามีความเป็นมาอย่างไร แต่มีผู้สันนิษฐานว่าคำว่า “บางปลาหมอ” เดิมทีมาจากภาษาถิ่นหรือภาษายาวี “กัวลากือมอ” หมายถึง ปากน้ำอินทผลัม ซึ่งในอดีตมีการ เล่ากันว่า มีเรือชาวอินโดนีเซียที่ค้าขายอินทผลัมมาผ่านบริเวณทะเลในหมู่บ้านแล้ว เรือเกิดล่มทำให้อินทผลัมจมอยู่ใต้ท้องทะเลบริเวณนั้นเต็มไปหมด ทำให้บริเวณนั้นมีแต่อินทผลัม ชาวบ้านจึงเรียกว่า “กัวลากือมอ” ส่วนคำว่าบางปลาหมอ มีครูคนหนึ่งชื่อครูสุमितได้เปลี่ยนแปลงชื่อจาก “กัวลากือมอ” เป็น “บ้านบางปลาหมอ” เพื่อให้สะดวกในการเรียกมากขึ้น



ภาพแสดงสภาพพื้นที่ของชุมชน

สภาพทางกายภาพบ้านบางปลาหมอเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลอ่าวไทยเป็นส่วนใหญ่มีป่าชายเลน และสภาพดินเป็นดินโคลนปนทราย การคมนาคมสามารถเดินทางได้ง่าย มีถนนคอนกรีตทางหลวงสายชนบทตัดผ่านหมู่บ้านไปยังถนนสายหลักอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีคลองบางปลาหมอซึ่งแยกมาจากแม่น้ำปัตตานีไหลผ่านหมู่บ้านออกสู่อ่าวปัตตานี เหมาะสำหรับประกอบอาชีพประมงเลี้ยงปลาในกระชังและทำนาเกลือ หมู่บ้านบางปลาหมอมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือนและมีระบบน้ำบาดาลของชุมชนใช้ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีปัญหาน้ำท่วมขังทุกปีเนื่องจากเป็นทางระบายของน้ำที่มาจากจังหวัดยะลาและอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ไหลออกสู่ทะเล ส่วนการสื่อสารของคนในหมู่บ้านใช้โทรศัพท์มือถือเนื่องจากยังขาดระบบโทรศัพท์ขั้นพื้นฐาน



ภาพแสดงสภาพชุมชนบ้านบางปลาหมอ ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

วิถีชีวิตชุมชน หมู่บ้านบางปลาหมอมีครัวเรือนอาศัยอยู่ จำนวน 151 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 902 คน เป็นชาย 448 คน และหญิง 454 คน ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างกันไม่หนาแน่น สัดส่วนเพศชายและหญิงใกล้เคียงกัน แต่มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือมีแนวโน้มที่ประชากรผู้สูงอายุและเด็กจะมีสัดส่วนมากกว่าช่วงวัยอื่น เนื่องจากมีการไปทำงานในเขตเมืองและในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นลักษณะการไปทำงานในช่วงที่หมดฤดูกาลประกอบอาชีพประมง โดยไปทำงานเป็นช่วงระยะเวลา สัปดาห์ หรือเดือนแต่ไม่เกิน 6 เดือน โดยการอพยพไปทำงานดังกล่าวมีอัตราการอพยพประมาณ ร้อยละ 5 ถึงร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด

สภาพทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนประกอบอาชีพการประมงเป็นหลัก ส่วนใหญ่ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน เลี้ยงสัตว์น้ำ บางส่วนรับจ้างทั่วไป บางครัวเรือนก็ทำทั้งสองอย่างคือประมงและรับจ้าง สตรีส่วนใหญ่ไม่ประกอบอาชีพ หากอยู่ในช่วงมรสุมคนในชุมชนจะไม่ประกอบอาชีพได้เลย สำหรับรายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน 5,000 บาทต่อเดือนและมีรายได้เฉลี่ย 60,000 บาทต่อคนต่อปีซึ่งรายได้ในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพพึ่งพิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ที่ดินของชุมชนส่วนใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและบางส่วนให้นายทุนเช่าเลี้ยงกุ้ง โดยจ่ายเป็นรายปี ๆ ละ 5,000-10,000 บาท ภาวะหนี้สินของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพ เนื่องจากเมื่อเข้าสู่ช่วงมรสุมสภาพภูมิอากาศจะทำให้เรือของชาวประมงได้รับความเสียหายและออกทะเลไม่ได้ จึงต้องกู้เงินเพื่อซ่อมแซม อีกทั้งยังเกิดจากการที่คนในชุมชนเมื่อไม่ออกเรือทำประมงแล้วก็จะไม่มีอาชีพเสริม ดังนั้นช่วงมรสุมเข้าชาวบ้านไม่สามารถออกเรือเพื่อทำการประมงได้ทำให้ไม่มีรายได้ จึงต้องกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันโดยเฉลี่ยประมาณ 5,000-8,000 บาทต่อครัวเรือน และมีหนี้สินเฉลี่ย 3,000-4,000 บาทต่อคนต่อปี โดยความสามารถในการชำระหนี้ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนจากการประกอบอาชีพ โดยผู้ให้กู้ยังไม่คิดดอกเบี้ย แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องขายผลผลิตที่ได้ให้กับผู้ให้กู้ตามราคาที่ถูกกำหนด

เท่านั้น ถ้าขายให้กับคนอื่น ผู้ให้กู้ก็จะไม่ให้กู้อีกและจะมาทวงเงินที่กู้คืน อย่างไรก็ตามคนในชุมชนไม่มีการออมผ่านกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้านเนื่องจากปัจจุบันไม่มีกองทุนใดเหลืออยู่เลย ในอดีตคนในชุมชนเคยมีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่นำแต่เกิดปัญหาภายในกลุ่มเนื่องจากมีกำไรที่นำมาปันผลน้อยทำให้กลุ่มนี้สลายไปในที่สุด และกลุ่มออมทรัพย์เลี้ยงปลากะพงในกระชังซึ่งเมื่อก่อนมีชื่อเสียงมาก แต่ปัจจุบันคลองบางปลาหมอสภาพน้ำไม่ดีเนื่องจากเป็นหมู่บ้านปลายน้ำ และราคาอาหารปลาแพง ลงทุนสูงแต่ขายได้กำไรน้อยและได้ผลตอบแทนน้อย ทำให้เริ่มหายไปเหลือเพียง 2-3 ครัวเรือนที่ยังเลี้ยงอยู่



ภาพแสดงถึงสภาพวิถีชุมชน



ภาพแสดงการแปรรูปอาหารเพื่อถนอมอาหารและแบ่งขายในชุมชน

สภาพสังคมโดยรวมยังคงเป็นชนบท คนในชุมชนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา เนื่องจากยังมีข้อจำกัดเรื่องความยากจนถึงแม้รัฐบาลจะมีโครงการให้เรียนฟรี แต่เมื่อพ่อแม่ไม่มีเงินให้ไปเป็นค่าใช้จ่ายเด็กจะอายและไม่ไปโรงเรียน ในพื้นที่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีเป็นแหล่งการศึกษาระดับสูงอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านแต่คนในชุมชนไม่เห็นถึงความสำคัญ เด็กส่วนใหญ่จึงเรียนจบชั้นประถมศึกษาก็ทำงานและมีครอบครัว ข้อสังเกตในชุมชนผู้หญิงจะอ่านเขียนภาษาไทยได้ดีกว่าผู้ชาย ส่วนเด็กที่ต้องการเรียนต่อ จะถูกส่งไปเรียนยังโรงเรียนปอเนาะซึ่งเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามต่อไป



ภาพแสดงโรงเรียนบ้านบางปลาหมอ

สำหรับภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่มีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง โรคที่คุกคามในพื้นที่คือโรคตาแดง และโรคน้ำกัดเท้าเป็นโรคที่มากับน้ำท่วม และช่วงน้ำท่วมประชาชนในพื้นที่จะมีความต้องการ

จากการพิจารณาศักยภาพชุมชน พบว่า ชุมชนมีความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพและจัดสวัสดิการแต่ยังมีข้อจำกัดจากการขาดความร่วมมือ และขาดความสามัคคีในการร่วมกัน ทำกิจกรรมของชุมชน สำหรับการรับทุนเมื่อมีทุนหรืองบประมาณลงมาจะได้เฉพาะบางกลุ่มที่เป็น เครือญาติกัน และขาดการจัดการที่เป็นธรรมภายในชุมชนเองทำให้เกิดความแตกแยกและไม่สามัคคีกัน



ภาพแสดงการปลูกบ้านแบบยกพื้นสูงเนื่องจากปัญหาน้ำท่วมในช่วงมรสุมของทุกปี

11.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านบางปลาหมอ พบว่า สภาพปัญหาที่มี ความรุนแรง คือ ปัญหาความยากจนและการประกอบอาชีพ และปัญหายาเสพติด มีดังนี้

ปัญหาความยากจน กล่าวคือ บ้านบางปลาหมอเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็น อาชีพหลัก เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนและช่วงมรสุม ทำให้ผู้ประกอบอาชีพประมงไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ทำให้ขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ ประกอบกับต้องซ่อมแซมเรือเนื่องจากฤดูมรสุมชาวบ้านจำเป็นต้องกู้เงินเพื่อซ่อมแซมเรือทำให้มีปัญหาเรื่องหนี้สินและความยากจนตามมา

ปัญหาการประกอบอาชีพ เนื่องจากชุมชนมีการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านแบบชายฝั่งแต่ใช้วิธีการแบบอวนรุนซึ่งในปัจจุบันผิดกฎหมายและเจ้าหน้าที่รัฐได้แจ้งเตือนมาหลายครั้งและโดนจับปรับอยู่เสมอ แต่ชาวบ้านยังไม่ยอมเปลี่ยนวิธีการหาสัตว์น้ำเนื่องจากเชื่อว่าเป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ไม่ผิดและไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัญหาที่อาจุกลามให้เป็นปัญหาใหญ่ในอนาคตได้ หากยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเช่นนี้อยู่ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้าน ซึ่งต้องใช้การแก้ปัญหาแบบบูรณาการปัญหาต่อไป ไม่สามารถใช้เพียงการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว

ปัญหายาเสพติด เนื่องจากประชากรในชุมชนสำเร็จการศึกษาในระดับที่น้อยทำให้ขาดความรู้ ในเรื่องนี้ ปัญหาเสพติดมีทั้งที่เป็นทั้งผู้เสพและผู้ค้า แต่ไม่มีการผลิตภายในหมู่บ้าน

กล่าวได้ว่าปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในชุมชน คือ การขาดทรัพยากร และโอกาสในการประกอบอาชีพที่จำกัด นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่บีบรัด คือ ราคาผลผลิตที่ตกต่ำและการถูกกดราคาผลผลิตจากพ่อค้าคนกลางซึ่งทั้งปัจจัยภายในและภายนอกดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดสภาพความยากจนในชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านคุณภาพชีวิตที่ด้อยลง แต่ไม่มีการอพยพย้ายถิ่นออกไปอยู่ต่างถิ่นที่เป็นลักษณะ

สถานการณ์ปัญหาสังคมของชุมชนบ้านบางปลาหมอข้างต้น ทำให้ผู้นำและคนในชุมชนบางกลุ่มพยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาโดยการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก ชุมชนและความร่วมมือจากภายในชุมชน ได้แก่ การเสนอโครงการเพื่อขอรับการจัดสรรงบประมาณ กองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) การของบประมาณจากส่วนราชการต่าง ๆ และ นักการเมืองท้องถิ่น เพื่อขุดลอกคูคลอง การรวมกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ เป็นต้น แต่ความพยายามเหล่านั้นไม่เกิดผลตามต้องการเนื่องจากยังมีข้อจำกัดในด้านการจัดสรรและจัดลำดับความสำคัญของงบประมาณ การขาดความร่วมมือร่วมแรงใจในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มของคนในชุมชน และความพยายามดิ้นรนในการประกอบอาชีพอิสระทำให้รวมตัวกันได้ยาก

นอกจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนด้วย ได้แก่ อาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้เข้ามาช่วยจัดตั้งกลุ่มเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการรวมกลุ่มทำอาชีพเลี้ยงแพะโดยมอบแพะตัวเมียให้เยาวชนเลี้ยงในหมู่บ้าน ถ้าแพะที่มอบให้เลี้ยงมีลูกแพะออกมา ก็จะเป็นกรรมสิทธิ์ของเยาวชน

จากสภาพปัญหาที่เรื้อรังดังกล่าว ชุมชนจึงต้องการความช่วยเหลือให้หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาขุดลอกคูคลองเพื่อให้เพิ่มการไหลเวียนของน้ำ และสามารถออกเรือได้เร็วขึ้นในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน รวมทั้งต้องการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่มีความเร่งด่วนในเรื่องการ ลดรายจ่าย โดยเฉพาะการลดภาระหนี้สินด้วยการผ่อนชำระหนี้ในอัตราไม่มีดอกเบี้ย เนื่องจากเป็น ชุมชนมุสลิม นอกจากนี้ชุมชนยังมีความคาดหวังถึงการสนับสนุนในอนาคต โดยต้องการให้รัฐมีนโยบายช่วยเหลือในด้านการเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพและการจัดการระบบสวัสดิการสำหรับ ลดรายจ่ายเพื่อเกื้อกูลให้คนในชุมชนมีโอกาสสามารถยืนหยัดขึ้นได้ และเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งต่อไป โดยมีระบบพี่เลี้ยงเข้ามาช่วยดูแลและเข้าใจสังคมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิม

11.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านบางปลาหมอที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายของรัฐที่สอดคล้อง หรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน คือ กองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) โครงการไทยเข้มแข็งสำหรับใช้ในการพัฒนาสาธารณูปโภค สถานที่ปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา มัสยิด โรงเรียนตาดีกา เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้

รเทาปัญหาในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากกองทุนดังกล่าวมีจำนวนจำกัด และบางกองทุนไม่มีความต่อเนื่อง จึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาที่เรื้อรังของชุมชนได้ กองทุนหมู่บ้านก็บริหารจัดการเฉพาะในกรณีฉุกเฉินไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอต่อความต้องการ

ส่วนการออมทรัพย์นั้นปัจจุบันไม่มีกลุ่มที่ดำเนินการอยู่เลย ที่เคยมีการดำเนินการเป็นในลักษณะของการจัดตั้งรวมกลุ่มสมาชิกให้ออมทรัพย์เพื่อเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ โดยการดำเนินการอาศัยสมาชิกของชุมชนเป็นคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากผลกำไรจากการเพาะเลี้ยงมีน้อย จึงทำให้มีเงินออมสะสมในระบบน้อย ประชากรในชุมชนมีสมาชิกที่มีความยากจน ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างเพียงพอ จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้นระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนที่เชื่อมโยงกับประเด็นของศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี นอกจากรัฐจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการอาชีพให้แก่คนในชุมชนด้วยเนื่องจากชุมชนทำประมงพื้นบ้านแบบประเภทอวนรุนตามชายฝั่งซึ่ง ผิดกฎหมายในปัจจุบัน แต่ชาวบ้านใช้การทำประมงแบบนี้มานานมากแล้วซึ่งรัฐต้องสร้างความเข้าใจและหาทางออกร่วมกับชาวบ้านต่อไป

ประการที่สอง การแก้ไขปัญหาของชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริมด้วยการลดรายจ่ายโดย การจัดระบบสวัสดิการให้กับชุมชนด้วย ซึ่งรัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดระบบสวัสดิการชุมชนจากการออมภายในสมทบกับเงินอุดหนุนของรัฐคล้ายกับการจัดแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ แต่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน และศึกษาข้อผิดพลาดของการจัดการกลุ่มต่าง ๆ ในอดีตเพื่อการ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีหลักประกันในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ประการที่สาม ในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลในการปฏิบัติ ควรบูรณาการทรัพยากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างเชื่อมโยง ตรงประเด็น และ เป็นเอกภาพเนื่องจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมีความซับซ้อนและสัมพันธ์กันหลายประเด็น โดยเฉพาะประเด็นการเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกันและการประกอบอาชีพประมงที่ต้องดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐ

ประการที่สี่ การดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ต้องสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน และค้นหาความต้องการที่แท้จริงในการพัฒนาตนเอง

การพัฒนาการปฏิบัตินโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา
ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่ห้า นอกจากการแก้ไขปัญหาด้านนโยบายและการดำเนินการของ
หน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนใน
ชุมชนเอง ซึ่งต้องมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนโยบาย และตระหนักในการเป็นเจ้าของ
ชุมชน ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจสะท้อนออกให้เห็นผ่านสภาพของคนในชุมชนที่พ้น
จากสภาพความยากจน มีอาชีพที่มั่นคง พึ่งพาหาเลี้ยงตนเองได้ และมีหลักประกันความมั่นคงในการ
ดำรงชีวิต โดยการเปิดโลกทัศน์ให้กับคนในชุมชน โดยการไปดูงานการบริหารจัดการของกลุ่มชาวบ้าน
ในที่อื่น ๆ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตัวเอง

12. ชุมชนหน้าสถานีรถไฟนอกโคก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช: ความยากจนและการขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร

12.1 บริบทชุมชน

ชุมชนหน้าสถานีรถไฟนอกโคกเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมทางรถไฟในเขตตำบลใน
เมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่เป็นป่าพรุ มีการสร้างบ้านเรือนเมื่อสมัยสงครามโลก
ครั้งที่ 2 ครอบครัวแรกที่อพยพเข้ามาคือ ครอบครัวของพนักงานการรถไฟ ประมาณปี พ.ศ. 2483
มีการบุกเบิกพื้นที่และจัดตั้งเป็นชุมชนหน้าสถานีรถไฟ ปี พ.ศ. 2529 ต่อมาได้แยกเป็นชุมชนหน้า
สถานีรถไฟเขตนอกโคกเนื่องจากเดิมพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าและใกล้เขตเมือง
ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพเข้ามาบุกเบิกพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยชาวบ้านที่อพยพเข้ามา
ส่วนใหญ่มาจากพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงและจากจังหวัดข้างเคียง จากนั้นก็ชักชวนญาติพี่น้องเข้ามาอยู่
อาศัยเพิ่มมากขึ้นจนขยายกลายเป็นชุมชนหนาแน่น ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และนับถือ
ศาสนาอิสลามมีบ้างแต่เป็นจำนวนไม่มากนัก

ปัจจุบันสภาพชุมชนได้เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่อยู่อาศัย
เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นประกอบกับความเจริญของเขตเมืองที่ขยายตัว ส่งผลให้คนใน
ชุมชนส่วนใหญ่จึงหันมาประกอบอาชีพรับจ้างรายวันและค้าขายแทน

สภาพแวดล้อมในชุมชน ชุมชนเป็นลักษณะชุมชนแออัดมีบ้านเรือนอาศัยอยู่
อย่างหนาแน่น โดยชุมชนดังกล่าวมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมด 200 ครอบครัว ประมาณ 700 คน
มีลักษณะบ้านเรือนที่ไม่คงทนถาวร ระบบสาธารณูปโภคในพื้นที่ยังไม่ได้รับการดูแลจากทางเทศบาล
เท่าที่ควรเนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ยังได้รับความเดือดร้อนกับปัญหาน้ำประปาหยุดไหลเป็นประจำ
และในช่วงฤดูฝนมักมีน้ำท่วมขังสูงเป็นระยะเวลานานหลายเดือน ส่งผลต่อสุขภาพและความเป็นอยู่
ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

สภาพเศรษฐกิจ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายมีรายได้เฉลี่ย 150-200 บาท ต่อวัน และมีรายได้เฉลี่ย 54,000 บาทต่อคนต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยคนละ 30,000 บาทต่อเดือนและมีหนี้สินเฉลี่ยคนละ 360,000 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งส่วนใหญ่กู้เงินมาเพื่อการดำรงชีพ แหล่งเงินกู้มาจากธนาคารและแหล่งเงินกู้ในระบบ

วิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนใหญ่อยู่แบบต่างคนต่างทำมาหากินเนื่องจากต้องประกอบอาชีพ รับจ้างรายวัน หาเช้ากินค่ำ คนในชุมชนจึงไม่มีปฏิสัมพันธ์หรือการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างจริงจัง ส่งผลให้ขาดความเข้มแข็งและขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนเป็น สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพที่เป็นลักษณะของการรวมกลุ่มกันได้



ภาพแสดงสภาพที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน

จากการพิจารณาศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนยังมีข้อจำกัดด้านศักยภาพ การรวมกลุ่ม ขาดการร่วมมือกันภายในชุมชนซึ่งต่างคนต่างต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพตนเองและคนในครอบครัว จึงไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมรวมกันภายในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนไม่สามารถรวมกลุ่มอาชีพกันได้

12.2 สถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ พบว่า ปัญหาหลักคือปัญหาความยากจน และปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่ถาวร ปัญหาความยากจนมีสาเหตุหลักมาจากปัญหาเรื่องรายได้ต่ำเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน เช่น กรรมกร ขั้บรถโดยสาร ช่างเชื่อมโลหะ และค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย 150-200 บาทต่อวัน อีกทั้งโอกาสในการประกอบอาชีพมีน้อย เนื่องจากสังคมรอบข้างมองภาพชุมชนบริเวณริมทางรถไฟว่าเป็นบุคคลไม่ดีทางสังคม และเป็นแหล่งเสื่อมโทรม จึงถูกกีดกันจากสังคมภายนอกในการจ้างงาน จึงเกิดความยากลำบากในการหางานทำที่มั่นคง ทำให้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของคนในชุมชนที่ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายใน

ครอบครัว และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนมีหนี้สินทั้งชุมชนเนื่องจากต้องกู้ยืมเงินจากทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบและนอกระบบมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

จากปัญหารายได้ต่ำ ส่งผลให้คนในครอบครัว โดยเฉพาะวัยเด็กขาดโอกาสทางการศึกษา เด็กวัยรุ่นติดยาเสพติด มั่วสุมอบายมุขกัน สุ่มเสี่ยงด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวที่ไม่มีเวลาเพราะต้องไปรับจ้างหาเงินมาจุนเจือครอบครัว

ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่ถาวรนั้น เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากปัญหาเรื่องรายได้น้อยทำให้ชาวบ้านไม่มีเงินเพียงพอที่จะย้ายออกไปหาที่อยู่อาศัยภายนอกได้ อีกทั้งทางการรถไฟแห่งประเทศไทยก็มีความพยายามในการผลักดันให้คนในชุมชนออกไปจากพื้นที่ทางรถไฟซึ่งปัญหาดังกล่าวสร้างความกังวลใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก



ภาพแสดงที่อยู่อาศัยที่อยู่ติดกับรางรถไฟ

การอพยพย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นจากปัญหาของชุมชนไม่มีความรุนแรงแต่ก็เป็นสถานการณ์ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและส่งผลกระทบต่อการลดลงของจำนวนประชากรในพื้นที่ซึ่งลักษณะของการอพยพของวัยหนุ่มสาว ในชุมชนจะเป็นการไปศึกษาต่อที่อื่นแล้วได้งานทำเพื่อแสวงหาโอกาสดียกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นทำงานมีรายได้ที่สูงขึ้น และนำส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวบ้าง โดยเฉพาะส่งให้กับผู้สูงอายุในครอบครัวที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชนไว้นำไปใช้จ่ายดูแลตนเองซึ่งการอพยพย้ายถิ่นในกรณีดังกล่าวนี้มีอัตราการย้ายถิ่นประมาณร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมด

12.3 ความพยายามในการหาทางออกและความคาดหวังในอนาคต

ความพยายามในการหาทางออกของพื้นที่ในเบื้องต้น กล่าวคือ การส่งเสริมรายได้ โดยชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันประดิษฐ์ตุ๊กตาไก่เป็นอาชีพเสริม แต่เนื่องจากขาดการส่งเสริมทางด้านการตลาดจากภาครัฐ ส่งผลให้ผู้รับซื้อมีจำนวนน้อย สมาชิกจึงทยอยออกจากกลุ่มเหลือเพียง



ภาพแสดงผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาไก่ของชุมชน

ปัญหาการขาดที่อยู่อาศัยถาวร ชุมชนมีความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการเจรจาต่อรองกับการรถไฟแห่งประเทศไทยเพื่อขอทำสัญญาเช่าที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยระยะยาว 15 ปี เพื่อยืดเวลาจนกว่าทางชุมชนจะหาที่อยู่อาศัยใหม่ได้ ซึ่งผลจากการเจรจา ทางการรถไฟแห่งประเทศไทยได้ทำสัญญาเช่าดังกล่าวกับชุมชนโดยให้ชุมชนเช่าที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยเป็นระยะเวลา 15 ปี โดยความพยายามในการหาทางออกเรื่องที่อยู่อาศัย ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยของชุมชนขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2553 โดยออมเดือนละ 300 บาทต่อคน มีสมาชิกทั้งหมด 60 คน โดยเงินออมจะนำไปซื้อที่ดินสำหรับรองรับการอพยพของสมาชิกในกรณีที่โดนไล่ที่โดยการรถไฟแห่งประเทศไทย ในปัจจุบันออมเงินได้ประมาณ 80,000 บาท แต่ยังไม่เพียงพอสำหรับการจัดซื้อที่ดินของกลุ่มสมาชิก ซึ่งขณะนี้ทางคณะกรรมการกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยกำลังดำเนินการติดต่อกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อขอสนับสนุนเงินกู้สำหรับซื้อที่ดินและสร้างบ้าน ความคาดหวังของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเรื่องที่อยู่อาศัย ชาวบ้านต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนโดยการจัดสรรที่ดินให้และที่ดินดังกล่าวควรอยู่ในเขตเทศบาลเพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน นโยบายรัฐบาลในด้านที่อยู่อาศัยควรมีความต่อเนื่องและเอื้อประโยชน์ให้ผู้มีรายได้น้อยเพื่อให้ชาวบ้านเข้าถึงนโยบายดังกล่าวได้

12.4 ข้อพิจารณาในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์

หากนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ชุมชนนอกโคกที่กล่าวถึงข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า มีนโยบายที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน คือ โครงการบ้านมั่นคง และกองทุนสนับสนุนชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

โครงการบ้านมั่นคงเป็นการดำเนินการของภาครัฐโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เข้ามาส่งเสริมเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย จะจัดสรรที่อยู่อาศัยในลักษณะบ้านเดี่ยว บ้านแฝด และบ้านแถวให้กับผู้ที่มีรายได้น้อยในชุมชน แต่การดำเนินการดังกล่าวยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ขั้นตอนในการขอสนับสนุนงบประมาณเพื่อช่วยเหลือยังอยู่ในระหว่างดำเนินการ เนื่องจากจำนวนผู้ที่เข้าร่วมโครงการยังมีไม่แน่นอน จึงต้องมีการยืนยันรายละเอียดผู้ยื่นสิทธิ์ต่อไป

สำหรับกองทุนสนับสนุนชุมชนที่มีการดำเนินงานในพื้นที่ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน ซึ่งคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเงินกู้หมุนเวียนสำหรับการดำเนินชีวิต และกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) ซึ่งกองทุนดังกล่าวนี้ชุมชนได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการตามนโยบาย แต่ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา กองทุนดังกล่าวยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ เนื่องจากคนในชุมชนขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วม และขาดวินัยในการชำระหนี้ อีกทั้งทัศนคติของคนในชุมชนต่อคณะกรรมการหมู่บ้านยังไม่มี ความไว้วางใจในการทำงานเท่าที่ควร

จากสภาพข้างต้นถือเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นตั้งต้น ระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

ประการแรก การแก้ไขปัญหาความยากจนที่เชื่อมโยงกับการมีรายได้ต่ำ การขาดโอกาสในการประกอบอาชีพที่มั่นคง รัฐจะต้องให้การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนอย่างครบวงจรเพื่อให้คนในชุมชนมีศักยภาพมากขึ้นและหาเลี้ยงชีพตนเองได้

ประการที่สอง การกำหนดนโยบายเพื่อการส่งเสริมสวัสดิการต่าง ๆ เช่น สวัสดิการที่อยู่อาศัย และกองทุนสนับสนุนชุมชน ควรคำนึงถึงการเข้าถึงสวัสดิการของผู้มีรายได้น้อยเป็นหลัก และมีหลักเกณฑ์ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการของกลุ่มในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนสามารถบริหารจัดการกันเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งนโยบายดังกล่าวควรมีความต่อเนื่องและจริงจัง มีกลไกและกระบวนการในการรับฟังความคิดเห็นเพื่อเป็นข้อมูลป้อนกลับในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน

ประการที่สาม นอกจากการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานรัฐแล้ว ปัจจัยที่สำคัญที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมดังกล่าวเกิดจากรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนโยบาย และมีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาในชุมชน และความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นร่วมกันของคนในชุมชนซึ่งปัจจัยดังกล่าวถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะส่งเสริมให้นโยบายประสบความสำเร็จ

**13. การวิเคราะห์ภาพรวมพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึง
ทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย**

จากการสังเกตพื้นที่สถานการณ์ที่เป็นกรณีศึกษาทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง ทั้ง 12
พื้นที่ สามารถนำมาวิเคราะห์และสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงผลสรุปพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง
	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแกว อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาวิพัฒนา ตำบลโนเมือง อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา	ชุมชน บ้านเห็ดโคก ตำบลเขาไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัด มหาสารคาม	ชุมชน เทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ชุมชน บ้านห้วยมะระ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอคำชะอี จังหวัดสกลนคร	ชุมชน บ้านแก้วเพชรพลอย ตำบลคาบพระยา อำเภอคำชะอี จังหวัดสกลนคร	ชุมชน บ้านใหม่สมานฉันท์ 4 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	ชุมชน บ้านหนองพล ตำบลโคกสะบ้า อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง	ชุมชน บ้านบางปลาหมอ ตำบลอรุณมีแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี	ชุมชน หน้าสถานีรถไฟนอกโคก ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช
1. บริบทชุมชน	- ประชากร 376 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 186 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 1,430 คน - ชุมชนแออัด	- ประชากร 612 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 394 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 490 คน - ชุมชนแออัด	- ประชากร 471 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 1,170 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 1,500 คน - ชุมชนแออัด	- ประชากร 833 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 902 คน - ชุมชนชนบท	- ประชากร 700 คน - ชุมชนแออัด
2. การประกอบอาชีพหลักของชุมชน	- รับจ้าง ขายแรงงานต่างประเทศ	- เกษตรกรรม	- รับจ้างทั่วไป	- เกษตรกรรม	- เกษตรกรรม	- รับจ้างทั่วไป	- เกษตรกรรม	- เกษตรกรรม	- รับจ้างทั่วไป	- เกษตรกรรม	- การประมง	- รับจ้างทั่วไป
3. รายได้ของชุมชน	41,992 บาท/คน/ปี	24,000-36,000 บาท/คน/ปี	40,000 บาท/คน/ปี	40,000 บาท/คน/ปี	25,000 บาท/คน/ปี	70,000 บาท/คน/ปี	18,000-24,000 บาท/คน/ปี	20,000-35,000 บาท/คน/ปี	50,000-70,000 บาท/คน/ปี	150,000 บาท/คน/ปี	60,000 บาท/คน/ปี	54,000 บาท/คน/ปี
4. ภาวะหนี้สินของชุมชน	20,000-50,000 บาท/คน/ปี	30,000-50,000 บาท/คน/ปี	20,000 บาท/คน/ปี	5,000-7,000 บาท/คน/ปี	50,000 บาท/คน/ปี	30,000 บาท/คน/ปี	10,000 บาท/คน/ปี	20,000 บาท/คน/ปี	14,327 บาท/คน/ปี	10,000-20,000 บาท/คน/ปี	3,000-4,000 บาท/คน/ปี	360,000 บาท/คน/ปี
5. อัตราการอพยพย้ายถิ่นของชุมชน	50% ของจำนวนประชากร	5-10% ของจำนวนประชากร	5% ของจำนวนประชากร	10% ของจำนวนประชากร	2% ของจำนวนประชากร	5% ของจำนวนประชากร	10% ของจำนวนประชากร	5% ของจำนวนประชากร	3% ของจำนวนประชากร	5% ของจำนวนประชากร	5-10% ของจำนวนประชากร	5% ของจำนวนประชากร
6. สภาพปัญหาของชุมชน	- ความยากจน - ขาดความมั่นคงทางอาชีพ	- ความยากจน - ขาดแคลนทรัพยากร	- ความยากจน - ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร	- ความยากจน - ขาดแคลนทรัพยากร	- ความยากจน - ขาดแคลนทรัพยากร	- ความยากจน - ขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร	- ความยากจน - ขาดแคลนทรัพยากร	- ความยากจน - ขาดแคลนทรัพยากร	- ความยากจน - ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร	- ปัญหาหนี้สิน - ขาดแคลนที่ดินทำกิน	- ความยากจน - ขาดแคลนทรัพยากร	- ความยากจน - ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร

ตารางแสดงผลสรุปพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง
	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแก้ว อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา	ชุมชน บ้านเห็ดโค ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม	ชุมชน เทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ชุมชน บ้านห้วยมะระ บ้านห้วยมะระ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี	ชุมชน บ้านแก้วเพชรพลอย ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว	ชุมชน บ้านใหม่ สนามจันทร์ 4 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	ชุมชน บ้านหนองพล บ้านบางปลาหมอ ตำบลโคกสะบ้า อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง	ชุมชน บ้านบางปลาหมอ ตำบลรูสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี	ชุมชนหน้าสถานีรถไฟนอกโคก ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
7. สาเหตุ ปัญหาของชุมชน	- ขาดแคลนทรัพยากรที่ดินทำการเกษตร - ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ	- ปัจจัยภายในคือการขาดแคลนทรัพยากรแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร - ปัจจัยภายนอกคือราคาพืชผล การเกษตรตกต่ำ	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำ - ปัญหาที่อยู่อาศัยสาเหตุจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการย้ายออกจากที่ดินราชพัสดุ	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากขาดแคลนทรัพยากรที่ดินทำการเกษตร - ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพเนื่องจากการขาดแคลนแหล่งเงินทุน	- ขาดแคลนทรัพยากรที่ดินทำการเกษตร - ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ - ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพเนื่องจากการขาดแคลนแหล่งเงินทุน	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำ - ปัญหาที่อยู่อาศัยสาเหตุจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการย้ายออกจากที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำและขาดแคลนทรัพยากรที่ดินทำกินสำหรับประกอบอาชีพทำการเกษตรและขาดแคลนที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย	- ปัญหาความยากจนจากการไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง - เนื่องจากที่ดินทำการเกษตรขาดแคลนทุนทรัพย์ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของรัฐ จึงไม่สามารถจำนองเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพได้	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำ - ปัญหาที่อยู่อาศัยสาเหตุจากการประกอบอาชีพเนื่องจากที่ดินทำกินน้อย - ปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของรัฐ จึงไม่สามารถจำนองเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพได้ - ปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกินเนื่องจากที่ดินทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่ดินของรัฐ	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำเนื่องจากประกอบอาชีพประมงที่ต้องขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ - ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำ - ปัญหาที่อยู่อาศัยสาเหตุจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการย้ายออกจากที่ดินของประเทศไทย	- ปัญหาความยากจนสาเหตุจากรายได้ต่ำ - ปัญหาที่อยู่อาศัยสาเหตุจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการย้ายออกจากที่ดินของประเทศไทย

ตารางแสดงผลสรุปพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง
	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโค่น อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแถว อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา	ชุมชน บ้านเห็ดโคก ตำบลเขวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัด มหาสารคาม	ชุมชน เทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ชุมชน บ้านห้วยมะระ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอคำชะบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี	ชุมชน บ้านแก้วเพชรพลอย ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว	ชุมชน บ้านใหม่สมานอันท์ 4 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	ชุมชนบ้านหนองพล ตำบลโคกสะอาด อำเภอโนนยาง จังหวัดตรัง	ชุมชน บ้านบางปลาหมอ ตำบลลุมสะมีแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี	ชุมชน หน้ำสถานีรถไฟนอกโคก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช
8. ความพยายามในการแก้ปัญหาของชุมชน	- รวมตัวกัน ทำหนังสือแจ้งความประสงค์ขอให้ส่วนกลางออกเอกสาร ที่ทำกินของหลวง (นสร.) ให้กับ คนในชุมชน - รวมตัวกันเพื่อประกอบอาชีพเสริม	- รวมตัวเสนอโครงการเพื่อของบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่นและส่วนราชการต่าง ๆ จัดทำแหล่งน้ำ เกษตรกรรม	- ยังขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญห	- ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนร่วมกันประสานงานกับพัฒนากรและองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อขอสนับสนุนความช่วยเหลือในเรื่องการจัดสรรงบประมาณสำหรับการประกอบอาชีพ	- สำหรับการแก้ไขปัญหที่ดินทำกิน ยังไม่มีการรวมตัวเพื่อดำเนินกรเรียกร้องสิทธิใดๆ กับภาครัฐมีเพียงการรวมกลุ่มในการบุกกรพื้นที่ป่าในการใช้เป็นที่ดินทำกิน แต่ก็ถูกยึดยังและจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ - การแก้ไขปัญหारेื่องรายได้มีการรวมกลุ่มประมงน้ำจืดเพื่อสร้างอาชีพ	- สำหรับการแก้ไขปัญหารายได้ต่ำคนในชุมชนยังขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา - สำหรับการแก้ไขปัญหारेื่องที่อยู่อาศัยชาวบ้านและผู้นำชุมชนรวมตัวกันดำเนินการยื่นเรื่องเพื่อขอเช่าพื้นที่กับการรถไฟแห่งประเทศไทย	- ผู้นำและชาวบ้านรวมตัวเสนอโครงการเพื่อของบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่นและส่วนราชการต่าง ๆ ในการจัดสรรที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยของประมาณสนับสนุนในการส่งเสริมอาชีพ	- ยังขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญห	- ยังขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญห	- รวมตัวในรูปของเครือข่ายที่ดิน 5 หมู่บ้านเพื่อเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจัดสรรที่ดินทำกินทำกินและที่ดินเพื่ออยู่อาศัยให้กับชาวบ้าน	- รวมตัวเสนอโครงการเพื่อของบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่นและส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพ	- รวมกลุ่มเจรจาต่อรองกับการรถไฟแห่ง ประเทศไทยเพื่อขอทำ สัญญาเช่าที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย ระยะยาว 10-15 ปี - จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยของชุมชน - รวมกลุ่มกันประดิษฐ์ตุ๊กตาไม้เป็นอาชีพเสริม

ตารางแสดงผลสรุปพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง
	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโค่น อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแกว อำเภอ หนองขาหย่าง จังหวัด อุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา	ชุมชน บ้านเห็ดโค ตำบลเขาไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัด มหาสารคาม	ชุมชน เทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ชุมชน บ้านห้วยมะระ เพชรพลอย ตำบลหนอง กระทุ่ม อำเภอค่าย บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี	ชุมชน บ้านแก้ว เพชรพลอย ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโค่น อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา	
9. ความช่วยเหลือ จาก องค์กร ต่าง ๆ	- องค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและนำขั้นตอนการขอเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินของหลวง - ส่วนกลาง อำเภอและจังหวัดสำรวจพื้นที่เพื่อเตรียมออกเอกสารสิทธิ์ที่ทำกินของหลวง (นสร.)	- สำนักงานการศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย(กศน.) ช่วยฝึกอาชีพเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ - กรมชลประทานโดยสำนักชลประทานที่ 12 เข้าสำรวจพื้นที่เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำการเกษตร	- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนเงินทุนรายครอบครัว - สำนักงานการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ช่วยฝึกอาชีพเสริม	- ยังไม่มี หน่วยงานใดเข้ามาให้ความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม	- เทศบาลได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนการฝึกอาชีพให้กับ คนในชุมชน - เครือข่ายสลัม 4 ภาค เข้ามาให้ความแนะนำรวมทั้งติดต่อประสานงานกับทางหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้กับชุมชน	- องค์การบริหารส่วนตำบล หนองกระทุ่ม จัดสรรที่ดินสาธารณะเนื้อที่ 1 ไร่ 3 งาน ให้ชาวบ้านเข้าไปอยู่อาศัย - กรมพัฒนาชุมชนสนับสนุนพันธุ์ปัดเพื่อลดรายจ่ายให้กับคนในชุมชน	- สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอและสำนักงานพัฒนา มาช่วยส่งเสริมอาชีพ	- เทศบาลนครปากเกร็ดและสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1 (สสว.1) เข้ามาส่งเสริมอาชีพโดยการสอนประดิษฐ์โมบายรีไซเคิล	- ยังไม่มี หน่วยงานใด เข้ามาให้ความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม	- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้เข้ามาช่วยจัดตั้งกลุ่มเยาวชนในการอนุรักษ์ธรรมชาติและส่งเสริมการรวมกลุ่มทำอาชีพเลี้ยงแพะ	- การรถไฟแห่งประเทศไทยอนุมัติทำสัญญาเช่าที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยระยะยาว 10-15 ปี ให้กับคนในชุมชน	

ตารางแสดงผลสรุปพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง
	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโค่น อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแกว อำเภอ หนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา	ชุมชน บ้านเทิดไถ ตำบลเขาไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัด มหาสารคาม	ชุมชน เทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ชุมชน บ้านห้วยมะระ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี	ชุมชน บ้านแก้วเพชร พลอย ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัดสระแก้ว	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโค่น อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแกว อำเภอ หนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา
10. ความ คาดหวังใน อนาคตของ ชุมชน	- ต้องการที่ดินทำ กินของหลวง (นสร.) เพื่อทำ การเกษตร - ต้องการให้ภาครัฐ เข้ามาสนับสนุน การตลาดใน กลุ่ม อาชีพที่ทำอยู่ ให้มี ตลาดในการส่งออก สินค้า	- ต้องการแหล่ง น้ำ เพื่อ การเกษตร - ต้องการแหล่ง เงินทุนในการ ประกอบอาชีพ - สวัสดิการ สำหรับ ลด รายจ่าย	- ต้องการเอกสารสิทธิ์ การถือครองครอง ที่ดินให้กับชุมชน - ต้องการแหล่ง เงินทุนในการ ประกอบอาชีพ - สวัสดิการ สำหรับ ลด รายจ่าย	- ต้องการให้ หน่วยงานภาครัฐ เพิ่มงบประมาณ ใน การส่งเสริม สวัสดิการต่าง ๆ ของชุมชน - ต้องการให้ภาครัฐ จัดสรรพื้นที่ สาธารณะเพื่อใช้ในการ ประกอบอาชีพ - ต้องการให้รัฐ สนับสนุนเงินทุน หรือทรัพยากรเพื่อ การประกอบอาชีพ	- ต้องการให้รัฐ จัดสรรที่ดินทำกิน บริเวณพื้นที่ป่า โคกสกลให้กับ ชุมชน - ต้องการให้รัฐ ส่งเสริมต้นทุน การ ประกอบอาชีพ เช่น การสนับสนุน ทุน ทรัพย์ การ สนับสนุนพันธุ์ปลา สำหรับการประมง และการสนับสนุน องค์ความรู้ เพื่อต่อ ยอดและพัฒนา ศักยภาพของกลุ่ม ประมงน้ำจืด	- ต้องการให้ภาครัฐ ออกเอกสารสิทธิ์ ครอบครองที่ดิน ให้กับคนในชุมชน - ต้องการให้ หน่วยงานภาครัฐที่ เกี่ยวข้อง เข้ามา ช่วยเหลือในเรื่อง ของการส่งเสริม อาชีพและการหา แหล่งตลาดเพื่อ จำหน่ายสินค้า - ต้องการให้รัฐ สนับสนุนที่ดินและ อาคารสำหรับสร้าง หรือซ่อมแซมที่อยู่ อาศัย	- ต้องการให้ หน่วยงานภาครัฐ ส่งเสริมสวัสดิการ ต่าง ๆ ให้กับ คนใน ชุมชน - จัดสรรพื้นที่ สาธารณะ เพื่อใช้ในการ ประกอบอาชีพ - ต้องการให้ หน่วยงานภาครัฐ สนับสนุน ที่ดินและ วัสดุสำหรับสร้าง หรือซ่อมแซมที่อยู่ อาศัย	- ต้องการให้รัฐ เข้ามาให้ข้อมูล และเป็น พี่เลี้ยง ในการสนับสนุน ชุมชนโดย ความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับ สิทธิของชุมชน ในเรื่องการเข้าถึง ทรัพยากรและ แหล่งเงินทุนของ ภาครัฐ	- ต้องการนโยบาย ที่สนับสนุน งบประมาณให้กับ ชุมชนในด้าน การส่งเสริมอาชีพ - ต้องการนโยบาย ที่ส่งเสริมงบประมาณ ในการปรับปรุง สภาพแวดล้อม ภายในชุมชน - ต้องการให้รัฐจัดสรร ที่อยู่อาศัยในบริเวณ ใกล้เคียงกับชุมชนเดิม เงินสำหรับซ่อมแซม บ้านเรือน	- ต้องการให้ภาครัฐ จัดสรรที่ดินทำกิน และที่ดินเพื่อที่อยู่ อาศัยให้คนใน ชุมชนโดยการ จัดสรรดังกล่าวต้อง มีหลักประกัน ให้กับคนในชุมชน ว่าจะสามารถใช้ ประโยชน์ในที่ดิน ดังกล่าวได้ตลอดใน ระยะยาว - จัดสรรแหล่ง เงินทุนเพื่อใช้ในการ ประกอบอาชีพ ให้กับคนในชุมชน	- ต้องการให้รัฐ ลด ภาระหนี้สิน ด้วย การผ่อนชำระหนี้ โดยไม่มียอดเบี้ย เนื่องจากเป็นชุมชน มุสลิม - ต้องการแหล่ง เงินทุนในการ ประกอบอาชีพ - ต้องการสวัสดิการ สำหรับ ลดรายจ่าย	- ต้องการให้รัฐเข้ามา สนับสนุนการจัดสรร ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย - ต้องการให้ภาครัฐ เข้ามาสนับสนุน การตลาดใน กลุ่ม อาชีพ ที่ทำอยู่ให้มี ตลาดในการส่งออก สินค้า
11. นโยบาย ของรัฐที่ ตอบสนอง ต่อ สภาพปัญหา ของชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - การออมเพื่อ จัด สวัสดิการชุมชน	- กองทุน สนับสนุนชุมชน - การออมเพื่อ จัดสวัสดิการ ชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - โครงการบ้านมั่นคง - การออมเพื่อ จัดสวัสดิการชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - การออมเพื่อ จัดสวัสดิการชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - โครงการบ้าน มั่นคง	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - โครงการบ้าน มั่นคง	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - การออมเพื่อ จัดสวัสดิการชุมชน	- กองทุนสนับสนุน สนับสนุนชุมชน - การออมเพื่อ จัดสวัสดิการ ชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - โครงการบ้านมั่นคง - การออมเพื่อ จัด สวัสดิการชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน - การออมเพื่อ จัดสวัสดิการชุมชน	- กองทุนสนับสนุน ชุมชน	- โครงการ บ้านมั่นคง - กองทุนสนับสนุน ชุมชน

ตารางสรุปพื้นที่สถานการณ์ปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง	พื้นที่เขตชนบท		พื้นที่เขตเมือง
	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านคา จังหวัดตาก	ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแก้ว อำเภอ หนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา	ชุมชน บ้านเกิดโค ตำบลเขาไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม	ชุมชน เทพารักษ์ 2 เขต 1 ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ชุมชน บ้านห้วยมะระ ตำบลหนอง กระทุ่ม อำเภอค่าย บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี	ชุมชน บ้านแก้วเพชร พลอย ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัดสระแก้ว	ชุมชน บ้านเกาะลาน ตำบลสมอโคน อำเภอบ้านคา จังหวัดตาก	ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลหมกแก้ว อำเภอ หนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	ชุมชนที่ 1 นาริพัฒนา ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	ชุมชน บ้านเกรียม ตำบลขามเฒ่า อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา
12. ข้อเสนอ เชิงนโยบาย และเชิง ยุทธศาสตร์	- จัดหาทรัพยากร ให้เพียงพอต่อความ ต้องการของชุมชน - รัฐหนุนเสริม ชุมชนด้วยการลด รายจ่าย โดยการจัด สวัสดิการให้กับ ชุมชน - การดำเนินการ ตามนโยบายควร บูรณาการ ทรัพยากรและ หน่วยงาน ที่ เกี่ยวข้องให้เกิด การดำเนินงาน ที่ เป็นเอกภาพ - รัฐควรดำเนินการ ตามนโยบายด้วย ความต่อเนื่องและ จริงจัง	- จัดหาทรัพยากร ให้เพียงพอต่อความ ต้องการของชุมชน - รัฐหนุนเสริมชุมชน ด้วยการลดรายจ่าย โดยการจัดสวัสดิการ ให้กับชุมชน - การดำเนินการ ตามนโยบายควร บูรณาการทรัพยากร และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องให้เกิด การดำเนินงาน ที่เป็นเอกภาพ - รัฐควร ดำเนินการตาม นโยบาย ด้วยความ ต่อเนื่อง และจริงจัง	- รัฐต้องให้การ พัฒนาศักยภาพ ของคนในชุมชนให้ เลี้ยงชีพตนเองได้ - รัฐหนุนเสริม ชุมชนด้วยการลด รายจ่าย โดยการจัด สวัสดิการ ให้กับ ชุมชน - รัฐควรดำเนินการ ตามนโยบายด้วย ความต่อเนื่องและ จริงจัง	- จัดหาทรัพยากร ให้เพียงพอต่อความ ต้องการของชุมชน - รัฐหนุนเสริม ชุมชนด้วยการลด รายจ่าย โดยการจัด สวัสดิการ ให้กับ ชุมชน - รัฐควรดำเนินการ ตามนโยบายด้วย ความต่อเนื่องและ จริงจัง	- รัฐควรส่งเสริม ศักยภาพของ คนใน ชุมชน ทางร่างกาย จิตใจ ปัญญาและ ทักษะฝีมือเพื่อให้คน ในชุมชนเป็นคนดี มี คุณธรรม และ มีส่วน ร่วมในการพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคม ได้อย่าง มี ประสิทธิภาพ - รัฐควรส่งเสริม การ สร้างศักยภาพของ กลุ่มอาชีพ ซึ่งรัฐอาจ ดำเนินนโยบายที่ เอื้ออำนวยให้กลุ่ม อาชีพมีโอกาส ใน การเจริญเติบโต	- รัฐต้องให้การ พัฒนาศักยภาพ ของคนในชุมชนให้ เลี้ยงชีพ ตนเองได้ - รัฐหนุนเสริม ชุมชนด้วยการลด รายจ่าย โดยการ จัดสวัสดิการ ให้กับชุมชน - รัฐควร ดำเนินการ ตามนโยบายด้วย ความต่อเนื่องและ จริงจัง	- จัดหา ทรัพยากร ให้เพียงพอต่อ ความต้องการของ ชุมชน - รัฐควร ชุมชนด้วยการ ลดรายจ่าย โดยการจัด สวัสดิการ ให้กับชุมชน - รัฐควร ดำเนินการ ตามนโยบายด้วย ความต่อเนื่องและ จริงจัง	- จัดหาทรัพยากร ให้เพียงพอต่อ ความต้องการของ ชุมชน - รัฐควร ดำเนินการ ตาม นโยบายด้วยความ ต่อเนื่องและ จริงจัง	- การแก้ไขปัญหา ขาดแคลนทรัพยากรใน การประกอบอาชีพรัฐ จะต้องจัดหาทรัพยากรให้ เพียงพอต่อความต้องการ ของชุมชนและรัฐต้องให้ ความสำคัญกับการสร้าง โอกาสในการเข้าถึงแหล่ง ทุนสำหรับการประกอบ อาชีพควบคู่กับการสร้าง ความรู้ความสามารถใน การจัดการทุนให้แก่คนใน ชุมชน - การดำเนินการ ให้บรรลุความสำเร็จและ สามารถแก้ไขปัญหาที่ เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการ ดำเนินงานที่มีความ ต่อเนื่อง และจริงจัง - นอกจากการแก้ไข ปัญหาโดยนโยบายและ การดำเนินการของ หน่วยงานภาครัฐแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีส่วน สนับสนุนให้เกิด ความสำเร็จ คือ การมี ส่วนร่วมของคนในชุมชน	- รัฐจะต้องให้ ความสำคัญกับการ สร้างความรู้และ ความสามารถในการ จัดการอาชีพให้แก่ คนในชุมชน - รัฐหนุนเสริมชุมชน ด้วยการ ลดรายจ่าย โดยการจัดสวัสดิการ ให้กับชุมชน - การดำเนินการ ตาม นโยบายควรบูรณา การทรัพยากรและ หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดการดำเนินงาน ที่เป็นเอกภาพ - รัฐควรดำเนินการ ตามนโยบายด้วย ความต่อเนื่อง และ จริงจัง	- รัฐต้องให้ การ พัฒนาศักยภาพ ของ คนในชุมชน ให้เลี้ยงชีพตนเอง ได้ - รัฐควร ดำเนินการ ตาม นโยบาย ด้วย ความต่อเนื่อง และจริงจัง - รัฐควรเข้ามา มีบทบาทในการ ส่งเสริมการมีส่วน ร่วมของคนใน ชุมชน	

[illegible]

จากตารางข้างต้น สามารถสรุปประเด็นสำคัญสถานการณ์ปัญหาของสังคมไทย ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และความเป็นธรรมในสังคม ในพื้นที่ทั้งในพื้นที่เขตเมืองและพื้นที่ชนบททั้งสี่ภาคของประเทศ ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

13.1 ความเชื่อมโยงของสภาพปัญหา

กรณีชุมชนชนบททรัพยากรที่ไม่เพียงพอและการขาดแคลนทรัพยากรนำไปสู่ การขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและความยากจน เช่น กรณีขาดโอกาสในที่ดินทำกินส่งผลให้ ขาดโอกาสในการทำมาหากิน และประกอบอาชีพ ซึ่งนำไปสู่การมีรายได้ที่จำกัดและความยากจน

กรณีชุมชนเมืองการขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร ส่งผลให้ขาดความมั่นคงในชีวิต ขาดโอกาสทางสังคม และถูกกีดกันทางสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อโอกาสในการเข้าถึงการประกอบ อาชีพที่มั่นคง และนำไปสู่เรื่องของความยากจน

การขาดทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรในเรื่องของที่ดินทำกินในการประกอบ อาชีพ มีการเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนที่เป็นปัญหาหลัก ส่วนการขาดที่อยู่อาศัยในเรื่องของความ มั่นคงในชีวิตนำไปสู่ผลทางอ้อมต่อการดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ดังนั้น การสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการสร้างความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การลดปัญหาความยากจนและลด ความเหลื่อมล้ำของสังคมได้

13.2 การประกอบอาชีพหลัก

ในกรณีของชุมชนเมือง เรื่องของปัญหารายได้ หนี้สินและความเหลื่อมล้ำมีความ เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ อาชีพที่ไม่มั่นคงแน่นอน ซึ่งเป็นลักษณะของการหาเช้ากินค่ำโดยส่วนใหญ่กลุ่มผู้ ประกอบอาชีพในลักษณะนี้จะไม่มีความว่างหรือเวลาส่วนเกินที่เหลือเพื่อการประกอบอาชีพอื่นได้ ซึ่งส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้เกิดสภาวะการต่อสู้ดิ้นรนในการดำรงชีพจากการมีรายได้ที่จำกัดแต่ใน ขณะที่มีการดำรงวิถีชีวิตในเขตเมืองมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง รวมถึงค่าครองชีพที่สูงกว่าในชุมชนชนบท ดังนั้นกลุ่มคนเหล่านี้จึงมีรายได้ที่จำกัด แต่ในขณะเดียวกันก็มีหนี้สินที่ตามมาสูงโดยอยู่บนพื้นฐานของ ความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพที่ไม่แน่นอน

ส่วนชุมชนชนบท เนื่องจากการจำกัดในเรื่องของโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเข้าถึงแหล่งทุน สิทธิที่ดินทำกิน และมีปัจจัยที่แปรปรวนซึ่งก็คือเรื่องของภัย ธรรมชาติ ซึ่งทำให้ไม่สามารถควบคุมในเรื่องของรายได้ที่แน่นอนได้ ในขณะเดียวกันความไม่แน่นอน ในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ก็อาจนำไปสู่การก่อหนี้สินในการประกอบอาชีพที่ตามมา

เพราะฉะนั้นมิติของความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และการขาดแคลนทรัพยากร ในที่นี้จึงมิได้หมายความว่าถึงมิติความยากจนตามมาตรฐาน ก็คือ การผ่านเส้นความยากจน แต่เป็นมิติ

ดังนั้นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มโอกาสและการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อให้เกิดความมั่นคง

การขาดแคลนทรัพยากรที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่วนซ้ำ ไม่มีทรัพยากร จนไม่สามารถหาทรัพยากรมาเป็นของตนเองได้ การขาดแคลนทรัพยากร ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียม ความด้อยโอกาส นำไปสู่ความสามารถที่ต่ำในการที่จะไปหาทรัพยากรได้อีกเช่นเดียวกัน และในขณะเดียวกันนอกจากลักษณะของปัญหาที่วนซ้ำ ก็ยังมีประเด็นในเชิงกฎหมายที่เกี่ยวข้องซึ่งทำให้เกิดปัญหาซ้ำซ้อนลงไปอีก เช่น การเข้าถึงที่ดินในบางครั้งที่ดินก็เป็นปัญหาทับซ้อนในเชิงกฎหมายที่กรรมสิทธิ์ทับที่ดินทำกิน และในเรื่องของการบริหารจัดการ สิทธิที่ดินโดยชุมชนเองไม่สามารถที่จะดำเนินการได้เพราะติดขัดในเรื่องของข้อกฎหมาย ถึงแม้จะมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรได้ก็ตาม หรือในกรณีของที่อยู่อาศัยซึ่งอยู่ในที่ดินของหน่วยงานรัฐซึ่งมีข้อติดขัดทางกฎหมายซึ่งไม่สามารถทำการตกลงกันได้ในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

13.3 ความพยายามในการหาทางออกของปัญหา

จากภาวะความขาดแคลน การขาดโอกาสในการเข้าถึง และนำไปสู่ความยากจน ทำให้ชุมชนเกิดความอ่อนแอ และอ่อนด้อยในการคิดแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งในชุมชนจำนวนหนึ่งก็ไม่สามารถที่จะรวมตัวกันเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งประเด็นการหาเข้ากินค่าเอาชีวิตรอดก็เลยไม่สามารถรวมตัวกันได้ จึงอยู่ในลักษณะตัวใครตัวมันไม่สามารถร่วมมือกันแก้ปัญหาได้ ในขณะที่บางชุมชนอาจมีความสามารถในการรวมตัวกันได้ แต่ไม่สามารถที่จะพึ่งพาหรือยืนอยู่บนขาของตนเองได้ต้องอาศัยการร้องขอการแก้ปัญหาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือจากหน่วยงานภายนอกซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอ่อนด้อยในการพึ่งพาตัวเอง

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ส่วนหนึ่งอาจต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอก แต่ส่วนหนึ่งที่สำคัญต้องอาศัยพลังการขับเคลื่อน และความร่วมมือของคนในชุมชนเองบนพื้นฐานของการคิดพึ่งตนเองก่อน

13.4 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน

ความต้องการของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ชุมชนเมืองต้องการที่อยู่อาศัย การเข้าถึงโอกาสในการประกอบอาชีพที่มั่นคง และสวัสดิการ ในขณะที่ชุมชนชนบทที่มีเวลาส่วนเกินที่เหลือความต้องการจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปแต่สิ่งที่มีร่วมกัน คือ สวัสดิการ โอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน สิ่งที่แตกต่างกัน คือ การเข้าถึงทรัพยากรในการดำรงชีพ และการเข้าถึงทรัพยากรในการทำมาหากิน ทั้งนี้จะต้องอยู่บนพื้นฐานของรัฐเป็นกลไกที่สำคัญในการจัดการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่ง

การจัดการในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้มิได้เป็นการจัดการในเชิงประเด็นปัญหาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการจัดการเพื่อการสร้างโอกาส

ความต้องการตามประเด็นต่าง ๆ ทั้งหมด อาจจะต้องพิจารณาถึงนโยบายของรัฐที่ผ่านมาซึ่งจะสามารถตอบสนองปัญหาของชุมชนได้ โดยส่วนใหญ่ นโยบายของรัฐที่ผ่านมาจะอยู่บนพื้นฐานของเรื่องที่สำคัญ คือ เรื่องของการสร้างระบบการเงิน ระบบกองทุนต่าง ๆ ที่จะมาสนับสนุน ซึ่งส่วนหนึ่งจะมาจากการสนับสนุนจากภาครัฐ และอีกส่วนหนึ่งมาจากการจัดการโดยชุมชนเอง หรือการสร้างระบบเงินกองทุนต่าง ๆ โดยชุมชนเอง แต่อย่างไรก็ตามความสามารถของชุมชนมีจำกัด เนื่องจากความยากจน โอกาสและความอ่อนด้อยต่าง ๆ ที่มี เพราะฉะนั้นชุมชนในลักษณะนี้รัฐจะต้องตั้งต้นสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณมากกว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตัวเองได้

นอกจากการจัดการในเรื่องของทรัพยากร การจัดการในเรื่องของงบประมาณ การสร้างโอกาสให้กับชุมชน สิ่งที่รัฐต้องทำควบคู่กันไปเพื่อให้ชุมชนสามารถเดินต่อไปได้โดยลดการพึ่งพาหลง ก็คือ การสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองโดยการสร้างเสริมศักยภาพของคนในชุมชน ให้มีความสามารถทั้งในแง่ของการประกอบอาชีพ ทักษะการใช้ชีวิต การบริหารจัดการทรัพยากร ร่วมกัน การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดศักยภาพจากภายในชุมชนโดยอาศัยพื้นฐานที่สำคัญ ก็คือ การใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานหรือเครื่องมือในการสอดแทรก การพัฒนาอย่างยั่งยืน

13.5 ข้อเสนอที่มีต่อรัฐ

ในการจัดการเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ รัฐจะต้องมีการกำหนดบทบาทให้ชัดเจนในการเข้าไปช่วยเหลือและให้การสนับสนุนชุมชน ซึ่งอาจจะมียุทธศาสตร์ที่ต่างกันออกไปตามขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น ชุมชนที่มีความสามารถสูงรัฐอาจจะเข้าไปทำหน้าที่ในการหนุนเสริม ในขณะที่ชุมชนที่มีความอ่อนแอรัฐจะต้องเข้าไปเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินการและให้การสนับสนุนในเรื่องของทรัพยากรและงบประมาณเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การจะทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดการเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และเกิดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้รัฐจะต้องมีการกำหนดทิศทางและแนวทางอย่างชัดเจนซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของนโยบายระยะยาวหรือยุทธศาสตร์ที่เป็นแม่บทในการดำเนินการโดยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ หรือ การขับเคลื่อนซึ่งเป็นไปตามยุทธศาสตร์ หรือ แผนแม่บทดังกล่าวจะต้องอาศัยการทำงานแบบบูรณาการโดยมีหน่วยงานเจ้าภาพหลัก หน่วยงานสนับสนุน และหน่วยงานที่เป็นกลไกประสานเพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากร และการดำเนินการกิจที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการจะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และไม่ได้เน้นที่ภารกิจของหน่วยงาน แต่มุ่งเน้นที่ประโยชน์ของชุมชนและความต้องการของผู้รับผลของนโยบายนั้นเป็นหลัก

